

Hordósy Rita – Király Gábor – Mártonfi György

Intézményi és helyi pályakövetés a szakképzésben¹

Fogalmak, módszerek, eredmények

A kutatás során célul tűztük ki, hogy a szakpolitika fókuszában lévő országos pályakövetésen túl az intézményi és egyéb helyi szintű pályakövetésekről is gyűjtünk információkat. A szakpolitika és a szakma egyaránt fontosnak tartja ilyen pályakövetések alkalmazását is. Erre bizonyítékkal szolgál, hogy a többségükben 2008-ban vagy azt követően megalakult TISZK-ek TÁMOP-os projektjei nagy részében volt pályakövetési alprojekt, becslésünk szerint összességében százmillió nagyságrendű költségvetéssel.

BEVEZETÉS

A kutatás módszertana

Vezetői interjúk során szerzett ismereteink korábban is voltak arról, hogy számos iskola próbálkozott az elmúlt évtizedben végzett diákjai sorsáról információt szerezni, olykor saját kezdeményezésre, máskor fenntartóik elvárása miatt, esetleg a helyi minőségbiztosítás standardjainak kívánva eleget tenni.² Kutatásunk témája már a korábbi években is fontos figyelmet kapott. A végzettek munkaerő-piaci sorsára irányuló felmérések közül elég megemlíteni az Ifjúság 2000, 2004 és 2008 kutatásokat, amelyek ennek a témának is bőséges adatbázisát hozták létre, az utóbbi években pedig a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézetének honlapján olvashatunk évről évre a szakképzésben végzettek sorsáról módszertanilag igényes, többezres mintán végzett felmérések eredményeiről.

Az intézményekben, TISZK-ekben folyó pályakövetésekről szóló interjúk és kérdőíves adatgyűjtésen túl alapvetően internetes kereséssel gyűjtöttünk információkat a nemzetközi pályakövetési gyakorlatokról.³ Végül a feldolgozott információ alapján próbáltunk néhány következtetésre jutni a kívánatos szakpolitikai gondolkodásról és a lehetséges módszerekről.

- 1 A kutatásra 2009–2010-ben, míg a tanulmány megírására 2011-ben került sor a TÁMOP 3.1.1 – 21. századi közoktatás 6.1.1 Elhelyezkedési esélyek című elemi projektjének keretében. A tanulmányt Borbély-Pecze Tibor Bors lektorálta.
- 2 Korábban volt egy kutatás az Országos Közoktatási Intézetben – a 2002–2003-as szakiskolai felmérés –, amelyben az intézmények pályakövetéséről is szerepelt két kérdés, amelyeknek legfontosabb adatait az összehasonlítás kedvéért ebben a kiadványban is közöljük.
- 3 HORDÓSY Rita – KIRÁLY Gábor: Pályakövetési tipológia. Szakképzési Szemle, 2011/2 <http://tamop311.ofi.hu/6-1-1/hordosy-kiraly>

Mit tekinthetünk pályakövetésnek?

Szigorúan tekintve a pályakövetés fogalmán az összetett szó összetevőinek jelentése alapján *valamilyen* pálya *valamilyen* követését érthetjük. A *valamilyen* pálya elvileg lehet a diákok tanulmányi pályája, a valamilyen végzettséget (szakmait, diplomát, érettségit stb.) szerzők további tanulmányi és/vagy foglalkozási pályája, de lehet egy sportkarrier, vagy akár egészségi állapot-változást vizsgáló életpálya is. Amikor Magyarországon az oktatásügyben pályakövetésről beszélnek, akkor a végzettek pályakövetésére gondolnak, holott gondolhatnánk akár a diákok tanulmányi útjának követésére is.⁴

Az elektronikus naplók, az iskolai vezetői információs rendszerek terjedése az osztály-, iskola- vagy TISZK-szintű tanulmányi pályakövetés lehetőségét nagyon megkönnyítik. Ebben a tanulmányban azonban mi is a – leginkább a középfokú szakképzésben – végzettek pályakövetésére gondolunk, amikor egyszerően csak pályakövetésről írunk.

Amikor pályakövetést említenek, akkor csak kevesen gondolnak ténylegesen követésre. Ugyanis praktikus okokból a tényleges követés nagyon ritka. Követni – azaz rendszeres időközönként, de legalábbis több alkalommal felmérni, regisztrálni és elemezni – valakinek a pályáját, miután kikerültek egy intézményből, nagyon idő-, munka- és adatigényes. Iskolai erőforrásokkal reménytelenül nagy vállalkozás, legalábbis az volt az elektronikus adatbázisok és az internet tömeges használatát megelőző korszakban. Mindezért sokan egy-egy kérdőíves megkeresést, egy olyan „pillanatfelvételt”, állapotörögítést is a pályakövetés kategóriába sorolnak, amely csak egyetlen időpillanatban „követi” a fiatalok iskolai és foglalkozási útját.

Amennyiben az egyszeri visszajelzések évről évre azonos időpontban megtörténnek, egyfajta idősoros adatbázis jöhet létre. Egy ilyen módszer, ha nem is egy adott végzett csoportot, annak egyedeit, de a mindenkori végzettek évfolyamainak helyzetét ténylegesen követi.

A pályakövetés lehetséges szintjei, célcsoportjai és céljai

Az alábbiakban lehetséges vizsgálati célcsoportok alatt megnevezünk olyan célokat, kérdéseket, témákat, amelyek relevánsak lehetnek egy ilyen célcsoporton végzett pályakövetés szempontjából. Ezeket olyan súlyúaknak érezzük, hogy a pályakövetés akár megtérülő beruházásnak is bizonyulhat – rövid távon eredményességben, hosszabb távon akár financiálisan is – az érdekeltek és finanszírozók, vagyis intézményfenntartók, intézményvezetők, pedagógusok, képző vállalkozások, gazdasági (érdek)szervezetek vagy egy közigazgatási szerv számára. Vegyük sorra a lehetséges célcsoportokat és a hozzájuk kapcsolható célokat!

⁴ Ismereteink szerint Dániában például nem jellemző a végzettek pályakövetése, de nagyon nagy pedagógiai és adminisztrációs erőforrásokat fordítanak a diákok iskolai életpályájának regisztrálására, és az ezekből az adatbázisokból nyerhető információk visszacsatolására az ott már széles körben elterjedt egyéni fejlesztési tervek készítéséhez és módosításához.

1. Célcsoport: Egy szakiskolai osztály végzettjei
 - Lehetséges cél: Osztályfőnöki munka eredményesebbé tétele.
2. Célcsoport: Egy felnőttképzési program végzettjei
 - Lehetséges cél: Az adott program eredményességének javítása.
3. Célcsoport: Egy szakképző intézmény végzettjei egy adott évben
 - Lehetséges cél: Mely kulcskompetenciák fejlesztésére kell jobban fókuszálnia a szakiskolának, hogy végzettjei sikeresebbek legyenek a munkaerőpiacon és a magánéletben? Az iskolai marketing és a pedagógiai munka eredményessé tétele.
4. Célcsoport: Egy TISZK-ben egy adott évben szakképzettséget szerzők
 - Lehetséges cél: Hogyan érdemes módosítani a képzési kínálatot a TISZK-hez tartozó intézmények között? Mely (tag)intézményekben milyen fejlesztésekre lenne szükség?
5. Célcsoport: Egy kistérségben egy adott évben általános iskolát végzettek
 - Lehetséges cél: Milyen sikerrel készítik fel az általános iskolák diákjait a középfokra, illetve a szakképzésbe való bekapcsolódásra?
6. Célcsoport: Egy megye szakiskoláinak végzettjei
 - Lehetséges cél: Milyen különbségeket tapasztalhatunk azoknál a tanulói csoportoknál, amelyek intenzív pályaeorientációs tevékenységekben vettek részt, illetve akik ebből kimaradtak?
7. Célcsoport: Egy statisztikai régióban végzett építőipari szakmunkások
 - Lehetséges cél: Mobilitási hajlandóság, pályaelhagyás, feketefoglalkoztatás és a munkaszerződéssel való elhelyezkedési esélyek az építőipari szakmákban.
8. Célcsoport: A speciális szakiskolákban végzettek Magyarországon
 - Lehetséges cél: Hogyan hasznosulnak az egyes régiókban a speciális szakiskolákban szerzett rész-szakképesítések és a (szakiskolában is oktatható) OKJ-s szakképesítések a munkaerőpiacon?
9. Célcsoport: Az ország szakközépiskoláiban és felsőfokú intézményeiben az egyes szakmacsoport(ok)ban 54-55-ös szinten szakképzettséget szerzők
 - Lehetséges cél: Azonos szakmacsoportban (hasonló szakmákban) 54-es és 55-ös szintű szakképzettséget szerzett fiatalok pályautójának összevetése képzési szint és intézménytípus szerint, a két képzési szint keresletének, kínálatának, eredményességének összehasonlítása.
10. Célcsoport: Az Európai Unió tagországaiban egy adott évben középfokú szakképzettséget szerzettek közül azok, akik részt vettek Leonardo mobilitási programban (+ kontroll csoport)
 - Lehetséges cél: Milyen hatása van a Leonardo programnak a pályautakra Európa egyes régióiban?⁵

⁵ A fenti célcsoportok követésére van létező példa, így például a Munkaerő-piaci Alapból támogatott felnőttképzések monitorozása két évtizede folyik Magyarországon. Az ilyen képzésekben résztvevők munkaerő-piaci státusza 6 hónappal a képzés befejezését követően elég nagy pontossággal ismert.

Fontos még a fenti felsorolás egy üzenetére felhívni a figyelmet. A pályakövetés nagyon sok esetben a munkaerőpiacról szolgáltat információt a különböző szereplők, leginkább a vezetők, a pályaaorientációs szakemberek, de optimális esetben a képzésben résztvevők, részt venni szándékozók számára is. A pályakövetés az egyik fontos információszerzési forrás lehet a munkaerőpiacról, de számos egyéb pedagógiai, vezetői-marketing vagy egyéb célokat is szolgálhat, és a munkaerőpiac feltérképezését is számos egyéb módszerrel – munkaerő-felméréssel, munkaerő-prognózis készítéssel, foglalkoztatási adatok elemzésével stb. – lehet gazdagítani. A munkaerő-piaci igények előrejelzése különösen gyakran alkalmazott információforrás a foglalkoztatáspolitikai és a pályaaorientációs szakemberek számára.⁶

Nincs mód arra, hogy ebben a tanulmányban részletesen végiggondoljuk a fent felsorolt célcsoportokhoz tartozó lehetséges pályakövetések további céljait, tartalmát, módszerét, erőforrásigényét. A helyi pályakövetések mindig egyediek kell, hogy legyenek, a kezdeményezők-finanszírozók a fő formálói. Csupán azt a sokféleséget – sokféle érdekeltséget, megközelítést és lehetséges tartalmat – szerettük volna érzékeltetni, ami a pályakövetéshez kapcsolódhat.

Szó sincs tehát arról, hogy a szűkebben vagy tágabban értelmezett pályakövetésnek arról *kellene* szólnia, hogy egy adott szakmában végzettek el tudnak-e helyezkedni, tehát többet vagy kevesebbet kell belőlük képezni. Ez egy *munkaerő-tervező logika* mentén feltett kérdés, amely megítélésünk szerint – feltéve, hogy a foglalkoztatáspolitikai egyre inkább a szakmai racionalitással összhangban alakul – hamarosan háttérbe fog szorulni, mint korszerűtlen elgondolás. Ezzel kapcsolatban érdemes idézni a TÁMOP 2.2.1-es pályakövetési projektben készült tanulmányból.⁷ Az idézet jól jelzi, hogy 20 évvel a kommunista tervgazdaság összeomlása után a piacgazdasági szereplők fejében mennyire hasonló, leegyszerűsített elképzelés élt a szakképzés-politika lehetséges módjáról. A tanulmány szerint a munkaadók legfontosabb észrevétele a pályakövetéssel kapcsolatban az volt, hogy „a PKR segítségével jobban tervezhetővé fog válni a különböző képzések nagyságrendje, azaz a jelenleginél sokkal jobb előrejelzéseket lehet arra vonatkozóan adni, hogy milyen szakmákra lesz szükség”. Ez egy munkaerő-tervező illúzióhoz köthető helytelen, sematikus kérdésfeltevés, ami – ha a pályakövető célrendszer és módszertan ezen alapszik majd – a rendszer alacsony hatékonyságú működésének veszélyét vetíti előre. Úgy gondoljuk, hogy akár az intézményi, a regionális-területi vagy országos rendszer szintű fejlesztést szolgáló és a legkülönbözőbb pályaaorientációs tevékenységeket támogató pályakövetések a jövő, amelyek – fontos melléktermékként, de nem mint legfőbb céljuk eredményeként

6 Ennek fontos uniós forrása a CEDEFOP több éve futó, a munkaerőpiac igényeinek előrejelzését végző „Future Skills Needs” projektje. http://cedefop.europa.eu/EN/Files/4078_e.pdf

7 Pillók – Ságvári – Szabó: A Pályakövetési Rendszer fejlesztésének koherenciáját biztosító munkáltatói igényfelmérés, hatásvizsgálat, illetve a mért hatások visszacsatolása a képző intézmények számára, NSZFI, 2010 <http://www.kepzesevolucioja.hu/index.php/component/content/article/34-palyakoeventes-rendszere/202-palyakoeventes-rendszer-fejlesztesenek-koherenciajat-biztosito-munkaltatoi-igenyfelmeres-hatasvizsgalat-illetve-a-mert-hatasok-visszacatolasa-a-kepz-intezmenyek-szamara>

– arról is szolgáltatnak majd adatot, hogy egyes végzettségekből mennyien helyezkedtek el. De a képzés kívánatos volumenének befolyásolásához, egy hatékonyabban képző rendszer felé való elmozduláshoz ezek az információk *önmagukban* teljesen alkalmatlanok, elégtelenek.

PÁLYAKÖVETÉSI GYAKORLATOK KÜLFÖLDÖN⁸

Egy intenzív internetes keresés dokumentumai alapján áttekintjük, hogy milyen hasonló törekvések vannak világszerte ebben a tárgykörben. A bemutatás természetesen távolról sem teljes körű, de gazdag és sokszínű történéseket, célokat és módszereket fog röviden ismertetni. Az egyes pályakövetési vizsgálatok leírásán túl, ahol van erről információnk, megpróbálunk szót ejteni kialakulásukról, a felhasznált adatfelvételi, adatelemzési módszerekről, az érintett témákról és a felhasználási módokról is. Felvázolunk egy pályakövetési tipológiát is, amelyet a megismert példák alapján alakítottunk ki.

Bár a különböző megközelítések között vannak áthallások és kapcsolatok, de a megismert pályakövetési gyakorlatok sokfélék, és az általuk előállított tudást is többféle, eltérő célra lehet használni. Az alább bemutatott módszerek között nincsen 'egyetlen jó megoldás'. Mindegyik pályakövetési gyakorlatot csak a saját politikai-kulturális közegében és célrendszerében lehet értelmezni, különösen azáltal, hogy egyes vizsgálatok az adott országban több évtizedes múltra tekintenek vissza, saját történetük, fejlődési pályájuk van.

A pályakövetés egy lehetséges tipológiája

Az alábbi táblázat az általunk felvázolt tipológia fő elemeit tartalmazza röviden. A különböző típusokat a továbbiakban példák bemutatásával illusztráljuk.

1. táblázat: Egy kohorszt / populációt egyszer kérdez le (pillanatfelvétel típusú)	
Típus	Tipikus cél, relevancia
Intézményi pályakövetés	A képzésre nézve visszacsatolás az intézmény számára; marketing célok
Országos/területi pályakövetés	Információ az iskola-munka átmenetről – az oktatáspolitikai szint számára Munkaerőpiac feltérképezése

⁸ A fejezet bővített változatát lásd: HORDÓSY Rita – KIRÁLY Gábor: Pályakövetési tipológiák, Szakképzési Szemle, 2011/2

2. táblázat: Egy korosztályt / populációt többször kérdez le (tényleges követés)	
Típus	Tipikus cél, relevancia
Panel jellegű, vagy adatbázisok összekapcsolásával végzett pályakövetési vizsgálatok <ul style="list-style-type: none"> – Adatgyűjtési regiszterek összekapcsolásával nyert pályakövetési információ – Kutatási projekt által nyert pályakövetési információ 	Oktatásirányítási, pályaaorientációs célok, visszajelzés a képzésről
Nem pályakövetési célú, pályakövetési relevanciával is bíró kutatások	Alapvetően nem pályakövetési céllal indult vizsgálatok, amelyek viszont az életutakat is képesek felvázolni, vagy az iskola-munka átmenetről is informálnak

A vizsgálatokat két típusba osztottuk aszerint, hogy a vizsgálat során hány alkalommal keresik fel az adott populációt. Elkülönítettük az egy korosztályt vagy populációt egyszer lekérdező, tulajdonképpeni pillanatfelvételt készítő kutatásokat a követéses panelvizsgálatoktól.

A volt diákokat egyszer lekérdező vizsgálatokon belül külön részben elemezzük az egyes intézmények által készített pályakövetési módszereket, valamint a nemzeti vagy regionális szinten zajló vizsgálatokat. Előbbi célja leginkább az intézmény képzéseit értékelni, a volt diákok által visszacsatolást adni; az eredményeket ezen kívül lehet marketingcélokra is használni. Utóbbiak, a nagyobb volumenű országos vagy területi vizsgálatok célja információt nyújtani az iskola-munka közötti átmenet folyamatáról, nehézségeiről. Több országban erre alapozva készül az *átmenethez kapcsolódó szakpolitika* (transition policy), amelynek a célja az oktatásból a munka világába való átmenetnek a megkönnyítése a fiatal felnőttek számára. Az országos vizsgálatok célja lehet az is, hogy a végzős diákok tervei alapján előrejelzéseket adjon a munkaerőpiac, illetve a felsőoktatás számára elhelyezkedésük folyamatáról. Ezen adatfelvételek során a tanulmányok befejezése után bizonyos idővel keresik meg a volt diákokat.

A hosszabb távú panelvizsgálatok között szintén két típust vettünk számba. Az egyik a pályakövetési vizsgálatok bemutatása, a másik a nem pályakövetési célú, de ilyen relevanciával bíró elemzések utalásszintű említése.

Az előbbi esetben tovább bontottuk a kategóriarendszert, ugyanis a pályakövetési panelvizsgálatoknál két teljesen eltérő logikájú rendszert ismertünk meg. Egyes, főleg skandináv országok esetében jellemző, hogy a pályakövetési információkat több országos statisztikai regiszter összekapcsolásával nyerik, tehát nem készül külön kutatási adatfelvétel. Ezáltal minden kohorszról nagyon pontos információval rendelkeznek, viszont a diákok véleményét így nem tudják becsatornázni a rendszerbe. A másik típus a mintavételes – ritkább esetben teljes körű lekérdezéssel zajló – vizsgálatok, amelyekben a volt diákokat néhány éven keresztül követik, és karrierútjuk fejleményeit elemzik.

Néhány olyan panelvizsgálatot is megemlítünk, amelyek nem pályakövetési céllal készülnek, viszont tartalmaznak olyan kérdéseket, amelyekből az életpálya alakulására lehet következtetni.

Pályakövetési rendszerek, módszerek bemutatása

Intézményi pályakövetés

Az intézményi pályakövetési gyakorlat céljait elsősorban az intézményi érdekek határozzák meg. Ennek megfelelően a célok között említhetjük a képzésnek a tanulók munkaerő-piaci esélyeire gyakorolt hatásának felmérését, a tananyaggal kapcsolatos tanulói attitűdök vizsgálatát és nem utolsósorban az iskolamarketing szempontjait. Ezek a célok és szempontok természetesen a kérdőívek tartalmát is meghatározzák.

Ezzel a típussal az internetes keresés alapján főleg *Franciaországban* találoztunk. Franciaországra nem jellemző a központilag szabályozott és irányított pályakövetési gyakorlat a középfokon végzetek körében. Ez összhangban van a francia felsőoktatási pályakövetésnél tapasztalhatóakkal, mindkét szinten inkább intézményi szinten találkozhatunk pályakövetésre irányuló kezdeményezésekkel. Az is látható, hogy a pályakövetés a francia oktatásügyi kultúra része, és számos középiskola rendelkezik olyan online kitölthető kérdőívvel, amellyel tanulók munkaerő-piaci útját igyekeznek megragadni.⁹ Nagy eltérések tapasztalhatóak ezeknél a kérdőíveknél mind a kérdések tematikájában, mind a kérdőívek kidolgozottságában. A személyes adatokon, információkon túl röviden érdeklődnek a középiskola utáni életpályáról. Milyen tanulmányokat folytatott a megkérdezett, mennyi idő elteltével talált munkát, milyen feladatokat és mennyire önállóan végzett az egyes munkahelyein, valamint, hogy milyen szerződéssel foglalkoztatták?!

Intézményi szintű pályakövetés szórványosan, de növekvő intenzitással a hazai szakképző intézményekben, TISZK-ekben, és különösen a felsőoktatási intézményekben is folyik.

Országos/területi pályakövetés

Több országban találtunk olyan kutatási projektet, amelyben adott évfolyamon végzeteket egyszer keresik meg kérdőíves vizsgálat céljából, tehát nem igazi követéses vizsgálatot végeznek. Ez persze nem zárja ki azt, hogy a vizsgálat folyamatos legyen, azaz, hogy minden évben megkeressék a kérdésekkel a végzős évfolyamot, de ez esetekben mindig más évjárat vizsgálatáról beszélhetünk.

⁹ Iskolai kérdőívek és kimutatások:

<http://ecole.pagespro-orange.fr/lycee.guisthau/divers/enquete.html>

<http://www.lyceehotelier-nd.org/questionnaireancienseleves.htm>

<http://www.ac-nice.fr/geniecivil/enquete.htm>

http://www.lyceedupaysdesoule.fr/enquete_anciens/enquete.php

<http://www.eplea66.educagri.fr/spip.php?article469>

http://www.steiner-waldorf.org/actualite/these_nouvelles_pedagogies/enquete.html

Az országos/területi pályakövetési vizsgálatok körébe azokat a kutatásokat soroljuk, amelyek rövid távúak, azaz általában csak egyszer kérdezik le őket. A középiskola befejezése után fél- és hároméves időtáv jelenti a vizsgálati időszakot. Számos vizsgálatnak célja az iskola és a munkaerőpiac közötti átmenet vizsgálata. Ezek a vizsgálatok mind a foglalkoztatáspolitikai, mind az oktatáspolitikai kérdésekre érzékeny szereplők számára fontos információkkal bírhatnak.

Ezeknek a vizsgálatoknak a célja a fiatalok munkaerő-piaci helyzetének monitorozása, amelyet párhuzamba lehet állítani az általános munkaerő-piaci helyzettel. A cél kevésbé az oktatási hatékonyság mérése, inkább a végzős évfolyamok munkaerő-piaci sikerességének/sikertelenségének megragadása.

Vannak olyan, kifejezetten az iskola-munka közötti időszakot vizsgáló kutatások is, amelyek a munkaerő-piaci sikeresség dimenzióira kérdeznak rá, így az iskolai tanulmányok értékelését, a megszerzett készségek, képességek hasznosíthatóságát, a munkahelyi környezettel összefüggő tapasztalatokat is felméri. Az ilyen jellegű vizsgálatok általános képet kívánnak nyújtani a végzettek helyzetéről. Bár ezeket az információkat leginkább az országos oktatáspolitikai tudja hasznosítani, az intézmények részére is készülhetnek külön elemzések saját végzettjeik véleményéről, pályautjáról és az iskolában szerzett ismeretek, készségek hasznosulásáról. Az alábbiakban különböző európai országokból ilyen jellegű gyakorlatokat mutatunk be röviden.

Az átmenet-jellegű kutatások ideáltípusának lehet tekinteni a Nord-Pas-de-Calais Észak-Franciaországban található régió felmérését. Az úgynevezett IVA felmérés¹⁰ a fiatalok elhelyezkedési útját kívánja megragadni 7 hónappal tanulmányaik befejezése után. A vizsgálat által lefedett populáció a szakmai és technikai képzést nyújtó középiskolákat befejezettekre terjed ki, kizárva azokat, akik akár iskolai képzésben, akár gyakornokként folytatják tanulmányaikat. A felvétel éves gyakorisággal ismétlődik, de nem egy generációt követ szakmai életútja során, hanem mindig az újabb végzett évfolyam átmenetét vizsgálja.

Hollandiában a maastrichti Oktatási és Munkaerő-piaci Kutatóközpont¹¹ a 90-es évek eleje óta folytat vizsgálatokat az iskolát végzettek között az oktatási rendszer legtöbb szektorára kiterjedően. Az adatfelvételek nagymértékben standardizáltak, és a kapott adatok alapját képezik az Iskolát Végzettek Információs Rendszerének.¹² A folyamatosan frissülő adatbázis, amely az egész holland oktatási rendszert lefedi, hivatott naprakész információt szolgáltatni az oktatás és a munkaerőpiac közötti átmenetről.

Az Információs Rendszer adatait 3 egymástól független adatfelvételtől nyerik, amelyek együttesen megközelítőleg 100 ezer iskolából kilépő egyént érnek el. A 3 adatfelvétel közötti „munkamegosztás” a következőképpen zajlik:

10 (Fiatalok beilleszkedése az aktív életbe - Insertion des jeunes dans la vie active)

11 ROA, Research Centre for Education and the Labour Market <http://www.roa.unimaas.nl/>

12 SIS – School-leavers Information System

1. Általános középiskolai oktatás, egyetemre felkészítő oktatás, szakképzést előkészítő középiskola: VO-Monitor. Szakképzés, gyakorlatközpontú szakmai képzés:¹³ BVE-Monitor.
2. A felsőoktatás részét képező szakmai képzések: HBO-Monitor.
3. Egyetemi szintű képzések (alapképzés, graduális képzés): WO-Monitor.

A holland pályakövetési rendszer szakképzésre (BOL) és gyakorlatközpontú szakmai képzésre (BBL) vonatkozó része – a BVE-Monitor – a végzés után másfél évvel keresi fel a korábbi tanulókat. A lekérdezés részben internetes felületen, részben papír alapon történik a körülményektől függően. A kérdéssor egyrészt standard, másrészt pedig képzési szektor és képzési típus specifikus. A BVE-Monitor különösen a továbbtanulásra és a munkaerőpiacra való belépésre koncentrál. A vizsgálat eredményei két szinten, az oktatási intézmények, valamint országos szinten elérhetőek.

A BVE-Monitor egyik fő célkitűzése, hogy az oktatási intézmények szintjén is elérhető adatokat tudjanak szolgáltatni a végzetekről. Az oktatási intézmények a saját végzettjeikről kapnak tájékoztatást, továbbá az intézmények a képzések eredményességéről és minőségi megítéléséről is képet alkothatnak a számukra készülő jelentésből, hasonlóan a magyar kompetenciamérésekhez. Az oktatási intézményeknek igényelniük kell az intézményi szintű jelentést. Ez nem ingyenes, meg kell vásárolniuk. Az országos szintű adatok a nyilvános, éves kutatási jelentésben látnak napvilágot.¹⁴ Az interneten hollandul is elérhető jelentés a kérdések szintjén tartalmazza az eredményeket.

Komoly pályakövetési rendszerre többek között *Írországból* mutatunk példát. A végzetektől az adatokat 2007-ben már 24. alkalommal vették fel. A vizsgálatok közül az elsőt 1978/1979-ben készítették, ezután 1–2 évenként ismételték meg. A vizsgálat a középfokú oktatást befejező volt diákokra koncentrál, célja, hogy országosan reprezentatív adatokkal segítse az oktatáspolitikai alakítását. A vizsgálat eredményei információval szolgálnak az iskolából kilépő fiatalok iskolában eltöltött éveiről, valamint az iskolából a munkába való átmenet időszakáról.¹⁵

A hosszú múltra visszanyúló kutatási előzmények miatt elég adattal rendelkeznek, hogy longitudinálisan is tudják elemezni azokat. A vizsgálat főbb témakörei a következők: középiskolát befejezők tapasztalatai az iskolai képzésről; az iskola utáni oktatás és képzés; a végzetek gazdasági helyzete és a munkahelyi tapasztalatok. 2007-ben először alkalmaztak nemcsak személyes lekérdezést, hanem telefonos és on-line önkitöltős módszereket is. A válaszadási arány 54%-os volt. A vizsgálat során rétegzett véletlen mintát vettek. A minta az elvégzett programok, a program éve és nem szerint reprezentatív. A diákokat az iskola elvégzése után 18 hónappal keresték meg.

¹³ Ebben a képzési formában a tanulók 4 napot töltenek egy vállalatnál, ahol a szakmai gyakorlatot, és 1 napot a szakképző intézményben, ahol az elméleti felkészültséget szerzik meg. Ezt a formát elsősorban hátránykezelésre, a speciális nevelési igényű fiatalok iskolarendszerben tartására dolgozták ki.

¹⁴ http://www.roa.unimaas.nl/pdf_publications/2009/ROA_R.2009_4.pdf

¹⁵ http://www.education.ie/servlet/blobServlet/stat_school_leaver_survey.2007.pdf

Svédországban a statisztikai hivatal *Belépés a munkaerőpiacra* (The Entrance to the Labour Market)¹⁶ címen tesz közzé 2002 óta két évente a végzettekről szóló kutatási jelentéseket. 2008-ban a 2004/2005-ös tanévben a felső középfokon, illetve a felsőoktatás első ciklusában végzetteket kérdezték meg. Az anyag valójában két kutatási jelentést tartalmaz. Az egyik a felső középfokon végzetteket kérdezi meg, a másikban az első diplomájukat megszerzett hallgatókról írnak. Róluk először 2006-ban készült tanulmány. A középfokú intézményekben végzettek közül nagyjából 10%-os mintát vettek, a válaszadási arány 60%-os volt. Papíralapon és elektronikusan is ki lehetett tölteni a kérdőívet. Az adatok a megkérdezettek munkaerő-piaci helyzetével, elhelyezkedésével, jövőbeli terveivel kapcsolatosak.

Az elérhető kutatási jelentés alapján vissza lehet követni, hogy milyen konkrét témákban kérdezték meg a volt diákokat. Ezek egyike, hogy adott időintervallumon belül álltak-e alkalmazásban? Az adott munkával kapcsolatban kérdezik a kapott jövedelmet, a ledolgozott órák számát, a munka jellegével kapcsolatos részleteket. A kérdőív azzal kapcsolatban is kérdez, hogy mennyi időbe telt a diáknak beletanulnia az adott munkakörbe, valamint, hogy milyen készségeket és kompetenciákat kell használnia a munkája során. Részletesen vizsgálják, hogy a munka jellegéhez milyen transzverzális kompetenciakövetelmények kapcsolódnak: meggyőzés, vitakészség; szolgáltatásközpontúság; önálló munkavégzés; rugalmasság; csapatmunka; számítógéphasználat stb.

A kutatási jelentés egy másik részében ugyanezekkel a készségekkel kapcsolatban azt kérdezik, hogy mennyire az iskolában szerezték meg őket. A 2004/2005-ben elvégzett kurzussal kapcsolatban értékelniük kellett a válaszadóknak többek között az oktatás, a program, a tananyagok, a tanulási környezet, a munkatapasztalatok megszerzésének lehetőségét, illetve a projektmunkákat. A kutatási jelentéseket táblázatos formában, rövid összefoglalóval, a legfontosabb fogalmak angol fordításával közlik.

Panel jellegű, vagy adatbázisok összekapcsolásával végzett pályakövetési vizsgálatok

Pályakövetési vizsgálatnak hívjuk azokat a kutatásokat, amelyek hosszabb időn keresztül követik egy vagy több korosztály életútját, akár már az iskolai évektől kezdve a kérdezést. Mint korábban utaltunk rá, ezen a kategórián belül érdemes elkülöníteni az állami regisztereket, adatgyűjtéseket egymással összekapcsoló vizsgálatokat (Finnország), illetve azokat, amelyekben kutatási adatfelvétel által gyűjtenek információt a követett kohorszokról (Skócia, USA).

Finnországban a statisztikai adatokat nem felmérések által nyerik, hanem az egyénekre vonatkozó információkat összegzik az egyes meglévő adatbázisokból. Középfokú és felsőoktatási intézményi regisztereket, valamint a nyugdíjalap jövedelmi adatbázisait kapcsolják össze. Ezt a rendszert Finnországban 1987 óta működtetik.

16 http://www.scb.se/Pages/Product____9866.aspx

A Finn Statisztikai Hivatal egyik munkatársa, Pekka Myrskylä egy 2001-es statisztikai konferencián beszélt a legújabb oktatásügyi statisztikákról.¹⁷ Ahogy írta, a legtöbb országban kíváncsiak arra, hogy miként alakul az aktuális és jövőbeli munkaerő-piaci kereslet az egyes végzettségek esetében. Szeretnék tudni, hogy a végzettjeik hogyan találnak munkát és a végzett munka jellege mennyire köthető össze a tanulmányaikkal. Továbbá a különböző végzettségekhez és munkatípusokhoz kapcsolódó fizetés mértéke is fontos. A kutató szerint Finnországban az egyes regiszterek összekapcsolása által mindezekre a kérdésekre választ kapnak. Az adatbázisokból tematikus elemzéseket készítettek a végzettek foglalkoztatottságáról, az egyes évfázatok foglalkoztatásának eltéréséről, munkaerő-piaci boldogulásukról, az oktatásból a munka világába való átmenetről, a tanulás melletti munkáról és az otthoni háttér hatásáról a fentiekre. Hasonló megközelítéssel tervezik a hazai pályakövetési rendszert is.

Skóciában a panel jellegű pályakövetési kutatások már a hetvenes években elindultak. A pályakövetési vizsgálat 1996-ban kapta végső struktúráját, amelyben néhány évente újabb évfázatot választanak, olyat, amelyeket 16-17, 18-19 és 22-23 éves korában vizsgálnak. A statisztikai honlap¹⁸ adatai szerint négy kohorszról vannak adatok: az 1992-ben, az 1996-ban, az 1998-ban és a 2001-ben végzettekről. Az adott korcsoport 20%-át keresték meg, a mintavételhez minden hónapban adott napokat vettek, az ezen a napon született diákokat keresték meg. A kérdőív önkitöltős és postai úton gyűjtötték össze, a nem válaszolókat pedig igyekeztek telefonon lekérdezni.

A skót kormány a 2009-es évvel befejezte ezt a típusú vizsgálatot, többek között azért, mert túl nagy ráfordítást jelentett, miközben a válaszadási arány drasztikusan csökkent az elmúlt években. Míg a nyolcvanas években 86%-os válaszadási arányt is sikerült elérniük, addig a 2000-es évek után már jóval 50% alatt volt a visszaérkezett kérdőívek aránya.

A következő két vizsgálatot az *Egyesült Államokban* a munkaügyi adatgyűjtéssel foglalkozó hivatal készítette, amelyek nem egy adott évfolyamot követték, hanem egy korcsoportot.

Az NLSY79 egy nemzeti reprezentatív mintán alapul (12 686 fő). A minta az 1979-ben 14. és 22. éveik között lévő alanyokat foglalja magába. Őket 1994-ig éves szinten kérdezték meg, azóta két éves gyakorisággal kérdezik újra. Az első lekérdezés óta a válaszolók jelentős része átélte az iskola és a munka közötti átmenetet, szülővé és saját ingatlantulajdonossá vált.

A vizsgálat fő tulajdonsága, hogy az adatokat eseménytörténeti formátumban (event history format) kezeli, amely rögzíti az egyén életpályája szempontjából fontos események kezdeti és befejezési dátumát. A munkaerő-piaci aktivitásra vonatkozó adatokat is ilyen formában részletezi. Az adatok magukba foglalják az utolsó adatfelvétel óta végzett összes munka kezdeti és befejezési dátumát, valamint azon időszakokat, amikor az alany nem dol-

17 PEKKA Myrskylä (2001): *The Use of Administrative Register Data for Longitudinal Studies - Transition of Attainers of Educational Qualifications to Working Life*. Seoul 53rd Session of International Statistical Institute <http://isi.cbs.nl/iamamember/CD2/pdf/366.PDF>

18 <http://www.surveynet.ac.uk/SQB/QB/surveys/ssls/sslsintro.htm>

gozott. Az adatok ilyen formában történő gyűjtése és rögzítése miatt könnyű kiszámítani a tényleges munkaerő-piaci tapasztalatot, az adott állásban eltöltött időtartamot és az állások közötti váltások gyakoriságát.

Az NLSY97 egy nemzeti szintű reprezentatív mintán alapul (9000 fő), amely lefedi a 1996-ban 12 és 16 év közötti fiatalokat. Az első adatfelvétel 1997-ben valósult meg, amely egyaránt kiterjedt az adott fiatalra és a fiatal egyik szülőjére. Azóta a fiatalokat éves szinten kérdezik újra. Az NLSY97-et arra tervezték, hogy képes legyen megragadni az iskolából a munkaerőpiacra (és a felnőttkorba) történő átmenetet. Széleskörűen gyűjt adatot a fiatalok munkaerő-piaci viselkedéséről és az oktatási tapasztalataikról. Az elhelyezkedési adatok két típusú munkára fókuszálnak: állás típusú munkákra, amikor az egyén a munkaadó alkalmazásában áll, és szabadúszó munkákra.

Nem pályakövetési célú, pályakövetési relevanciával bíró kutatások

A pályakövetés, az egyén életpályája, a munkaerő-piaci átmenet több más, nem pályakövetési célú kutatásnak is a részétmáját képezik. Példaként utalunk az *Egyesült Államokban* ötven éve működő, a népesség aktuális helyzetére vonatkozó felmérésre¹⁹, amit havonta kérdeznek le 50 ezer háztartásban, és ez a munkaerő-piaci adatok fő forrása, mert az adott háztartás minden 15 évnél idősebb tagjának munkaerő-piaci helyzetére rákérdeznek. A demográfiai és kiegészítő kérdések a társadalmi, oktatási és gazdasági pozíció pontos beazonosítását is lehetővé teszik.

Itt kell megemlítenünk az USA Munkaügyi Statisztikai Irodájának (Bureau of Labor Statistics, BLS) O*NET (Occupational Information Network)²⁰ adatbázisát, amely valamennyi szereplő számára könnyen áttekinthető formában és részletesen tájékoztat az egyes foglalkozásokról is. A honlap bemutatja a modellt, amely alapján az adatokat gyűjtik, valamint az adatbázis létrehozásának módszerét, amelyben nagymintás kérdőíves felvételek is szerepelnek. Mintegy ezer foglalkozásról találunk sok információt és adatot a munkakörökről és munkakörülményekről, a képzésről és továbbképzésről, az adott foglalkozás egyes munkaköreiben dolgozók számáról, a foglalkozás trendjéről, foglalkoztatási kilátásairól, keresleti-kínálati viszonyairól, bérvizonyairól. Az O*NET maga nem pályakövetési adatokból dolgozik ugyan, de nagyon sok olyan jellegű információt tartalmaz, amelyet a pályakövetéstől várnak a munkaügyi szereplői. Példaértékű abban a tekintetben is, hogy valamennyi piacgazdasági szereplőt tájékoztatja, beleértve az igazgatást, a munkáltatókat és a munkavállalókat is.

Ebben a kategóriában hazai példákat is bőven találunk. Az egyik legkézenfekvőbb példa maga a *népszámlálás* vizsgálata, illetve a köztes időszakban felvett mikrocenzusok, amelyeknek nem elsődleges célja, hogy akár az „átmenet” időszakáról, akár az iskolarendszer hatékonyságáról információkkal szolgáljon. Mindazonáltal teljes körű volta és az adatok

19 <http://www.census.gov/cps/>

20 <http://www.bls.gov/oco/oco2007.htm>

széles köre miatt fontos forrása lehet(ne) a foglalkoztatás- és oktatáspolitikai döntéshozatalnak is.

A munkaügyi szféra közel két évtizede készít felméréseken alapuló rövid távú munkaerő-piaci prognózisokat, és ad ki havi és éves munkaerő-piaci helyzetképeket. Mindkettőben külön fejezet foglalkozik az átmenettel, a pályakezdők foglalkoztatásával, munkanélküliségével, a pályakezdők iránti kereslettel. Ezek foglalkozásonként ugyan nem, de képzési szintenként elemzik a pályakezdők helyzetét, és kitérnek a trendszerű változásokra is.

Említhetünk még olyan kutatásokat is, amelyek tartalmaznak elhelyezkedésre, iskolai előmenetelre, mobilitásra vonatkozó kérdéseket is, és széles körben kérdezik le a résztvevőket ahhoz, hogy az adatokból általánosítani lehessen. Ilyen jellegű vizsgálat például az *Ifjúság 2000, 2004 és 2008* kutatássorozat, amely a 15–29 éves korosztályt fedi le.²¹

Látható, hogy a legtöbb országban nincs törekvés arra, hogy egy minden szereplő igényét kielégítő tudástermelési mechanizmust hozzanak létre. Ahol törekedtek ilyen multifunkcionális és alapvetően rugalmasan – egyéni, intézményi és országos szinten is – kezelhető adatstruktúrák kiépítésére (Hollandia, Finnország, Norvégia), ott ezeket már régen kialakított és bejáratott rendszerek összekapcsolásával tudták létrehozni. Ezek a több oktatási szintet átfogó vizsgálatok képesek továbbá az élethosszig tartó tanulás társadalmi jelenségével kapcsolatos követelményeknek is megfelelni, azaz nem csupán az iskola és a munka közötti egyszeri átmenetet tudják megragadni, hanem a különböző szférák közötti folyamatos mozgást is. Ezek a rendszerek ráadásul igen drágák és egy-egy dedikált állami intézmény, munkacsoport foglalkozik az aktualizálásukkal évről évre. Olyan példát nem találtunk, amely – a hazai szándékokhoz hasonlóan – munkaerő-tervezési célokat szolgálna, viszont a legtöbb esetben a pályakövetés összekapcsolódik a pályaaorientációval és a pályatanácsadási szolgáltatásokkal, azok számára biztosít háttéradatbázist.

Pályakövetési rendszerek Magyarországon

Az elmúlt években az oktatáspolitikai országos pályakövetési rendszerek létrehozására és működtetésére jelentős európai uniós forrásokat különített el. A hazánkban eltervezett rendszerek az Európában már létezőkhöz képest sajátos, vitatható célokat tűznek ki, egyúttal igen ambíciózusaknak tekinthetők. Mielőtt rátérnénk a helyi pályakövetésről szóló kutatás eredményeinek ismertetésére, bemutatjuk a törvényi szabályozás, és két, a szakképzettek és a diplomások pályakövetését célzó, „beüzemelés” előtt és alatt álló országos rendszert.

21 <http://www.kult13.hu/index.php?lang=hun&page=cms&spage=showpage&id=521&mikrohonlap.id=719>

TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁS MAGYARORSZÁGON

A közoktatási törvény több ponton is szabályozza a pályakövetés rendszerét. A 94. § alapján a törvény a kormányt hatalmazza fel, hogy rendeletben szabályozza a „pályakövetési rendszer működtetésének részletes szabályait, a pályakövetési rendszer részére történő adatszolgáltatás eljárási rendjét, továbbá kijelöli a pályakövetési rendszer működtetéséért felelős szervet”. Bár egy ilyen rendelet tervezete már 2009-ben elkészült, 2011 nyaráig a pályakövetést szabályozó rendeletet nem adtak ki. Ugyanakkor a törvény 12. § (6) szerint „A tanuló kötelessége, hogy a szakmai vizsgája sikeres befejezését követően – feltéve, hogy nem létesített foglalkoztatási jogviszonyt – három éven belül – jogszabályban meghatározottak szerint – a pályakövetési rendszernek az iskolában megszerzett szakképesítése hasznosulásával kapcsolatban adatot szolgáltatasson.” A 42. § (6) szerint pedig „A szakiskola és a szakközépiskola – jogszabályban meghatározottak szerint – adatot szolgáltat a pályakövetési rendszernek, továbbá a honlapján – egyedi azonosításra alkalmatlan módon – nyilvánosságra hozza a szakképzési évfolyamon tanulmányaikat befejezők munkaerő-piaci helyzetével kapcsolatos, a pályakövetési rendszerben keletkezett adatokat, információkat”.

A fenti két idézet jól tükrözi a pályakövetési rendszerről alkotott korábbi elképzeléseket, amelyek az egyes szereplők – a tanulón és a kibocsátó iskolán kívül az eredeti elképzelések szerint a pályakezdők munkáltatói is – kötelezően adatot kell, hogy szolgáltatassanak a pályakövetési rendszerbe. Ez sokat bírált, gyenge pontja volt a régi terveknek, és egyes becslések szerint törvényi kötelesség esetén is legfeljebb 50–70%-os válaszadási arányt lehetne elérni. Minthogy a válaszadás valószínűsíthetően – nem ismert tényezők szerint! – torzított mintát produkálna, így az adatbázisból kinyert adatok érvényessége nagyon is kétséges. A törvény 89B § (1) e) pontja szerint közelebbről nem specifikált módon az RFKB is „rész vesz a pályakövetési rendszer működtetésében”.

A törvény 2. számú melléklete tartalmazza az alábbi fejezetet:

A pályakövetési rendszerbe történő adatszolgáltatás

1. A szakiskola és a szakközépiskola a szakmai vizsga letételéről jelentést küld a pályakövetési rendszer működtetéséért felelős szerv részére. A jelentés tartalmazza a vizsgázó nevét, tanulói azonosító számát, a megszerzett szakképesítés megnevezését, a vizsga helyét és időpontját. Az adatok személyazonosításra alkalmatlan módon feldolgozhatók, iskolánként csoportosíthatók, nyilvánosságra hozhatók. Az adatok a megküldéstől számított öt évig tárolhatók.
2. A volt tanuló jogszabályban meghatározott rend szerint információt szolgáltat a pályakövetési rendszer részére abban az esetben, ha nem létesített foglalkoztatási jogviszonyt.
3. Ha a volt tanuló foglalkoztatási jogviszonyt létesített, a foglalkoztató szolgáltat adatot. Az adatszolgáltatás keretében közölni kell, hogy a volt tanulót milyen munkakörben foglalkoztatják, illetve milyen tevékenységet lát el.

A felnőttképzési törvény szintén tartalmaz a pályakövetéshez kapcsolódó kötelezettségeket. A jogszabályokban megtestesülő szemlélet még azt az elképzelést tükrözi, hogy az egyes szereplők kötelező adatszolgáltatásán alapuló adatbázist hoznak létre. Abban úgyszólván senki nem bíz, hogy az teljes körűen működhessen. Egy vezető egy interjúban az alábbi módon fogalmazta meg kételyeit: „...maga az alany jelez, az, aki hát visszajelez, na de most kérdem én, most hogy akarják erre rászorítani a dolgozót, hogy jelezzen vissza? Vagy visszajelez, vagy nem. Hát nehogy már ezt is szankcionálni próbálja valaki, hogy akkor márpedig az APEH akkor kimegy és beszedi tőled a 20 Ft-ot, mert mit tudom én, nem jeleztél vissza, hogy most te mit csinálsz”.

A Térségi Integrált Szakképző Központokkal szemben a szakképzési hozzájárulásról szóló törvényben fogalmazódik meg az elvárás, hogy már az országos rendszer kiépítése előtt is alakítsák ki saját pályakövetési rendszerüket, amely a hozzájárulás fogadásának elvileg előfeltétele. Jogi értelemben tehát kötelező is a pályakövetés (benne van a törvényben), meg nem is (nincs hozzá végrehajtási utasítás), és nem is lehet pontosan tudni, hogy mit értsünk alatta, hiszen jogszabályban nincs specifikálva. A szakképzési hozzájárulásról szóló törvény tartalmaz ugyan olyan kitétel, miszerint a fejlesztési támogatás fogadásának feltétele, hogy „a pályakövetési rendszerrel összefüggő jelentéstételi kötelezettségnek eleget” kell tennie az intézménynek, de az országos rendszer működésének elindulásáig ilyen kötelezettség a leggyakoribb értelmezés szerint nincs.

Pályakövetési rendszer a szakképzésben

Magyarországon a 2000-es évek közepén fogalmazódott meg országos szintű követési rendszer kialakításának igénye. A 2005 májusában elfogadott Szakképzés-fejlesztési stratégia már tartalmazza, hogy 2008. december 31-i határidővel „Pályakövetési rendszert kell bevezetni”, melynek felelősei az oktatási, a foglalkoztatási és a szakképzésért felelős miniszterek. Cél az volt, hogy a jövőben azoknak az intézményeknek az oktatási programját támogassa a kormány, amelyek a munkapiac igényeinek megfelelően, fontos szakmáknak képeznek fiatalokat. „Ne finanszírozzunk olyan oktatási intézményt, amely a munkanélküliek utánpótlását segíti” – hangsúlyozta a szakminiszter 2005 májusában.²² A 2008. év végi határidő azt jelezte – mint kiderült, túl optimistán –, hogy a 2007-től megnyíló uniós forrásokra alapozva mintegy egy év alatt ki lehet dolgozni és el lehet indítani egy ilyen rendszert. Ennek kidolgozására az Új Magyarország Fejlesztési Terv részeként, „A képzés minőségének és tartalmának fejlesztése” című TÁMOP 2.2.1-es projekt keretében került sor 2008-tól. A projektet a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézetben bonyolították le, összhangban azzal a korábbi döntéssel, hogy ők lesznek majd a rendszer működtetői is.

A projekt 1. számú alprojektjének honlapja²³ szerint a pályakövetési rendszer elsődleges célja az információgyűjtés és szolgáltatás, hiszen nagyon sok adat hiányzik a képzésekkel

22 http://www.mfor.hu/cikkek/Mindenkinek_elege_van_itthon_a_feketemunkabol.html

23 <http://www.kepzesevolucioja.hu/index.php/palyakovetes>

kapcsolatban, olyanok például, hogy merre veszik útjukat a szakvizsgával rendelkező pályakezdekők, vagy mennyire hasznosítják az elsajátított személyes és szakmai kompetenciákat, valamint a kimenő diákok és munkaadók tapasztalata alapján hogyan ítélik meg képzésük minőségét. Ahogy a pályakövetési rendszer kialakításához készített kutatás fogalmaz, „... a Pályakövetési Rendszer kialakítása című fejlesztés tűzte ki céljául, hogy sztemderd, összehasonlítható adatokat, információkat eredményező módszertant dolgoz ki a szakképzést eredményesen befejező egyének pályakövetésére, adatbázist hoz létre az adatok gyűjtésére és elemzésére.”²⁴

A rendszer kidolgozásának módszertani alapja nem klasszikus, kérdőíves lekérdezés, mert a finn rendszerhez hasonlóan a különböző alrendszerekből beérkező adatok összekapcsolásával elvileg követni lehet az egyéni életpályában bekövetkező változásokat. Az azonosítás alapja az utoljára megszerzett bizonyítvány törzskönyvi száma lesz, majd felmenő rendszerben elkezdi használni az oktatási azonosítót. A rendszer beüzemelésékor a megfelelő adatvédelmi előírások lefektetését és az adatok anonimizálását kötött szabályok szerint kell elvégezni.

A szakképesítési vizsgadokumentumok regisztrációja után nagy valószínűséggel fél-évente kérné meg a működtető Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet²⁵ a különböző adatbázisokat (pl. OEP nyilvántartás, NAV adatok), amelyeket anonimizálás után kapcsolnak majd össze a végzettségi adatokkal. Nagy adatbázisok összekapcsolásának terve szerepel a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium 2011-es Magyar Zoltán tervében²⁶ is. Ezáltal egy folyamatosan frissülő és az évek során egyre több végzett adatait tartalmazó, nagyon komplex rendszert hoz létre a projekt.

Az informatikai felület lehetővé teszi majd, hogy az egyes aktorok saját jogosultságot kapjanak és saját maguk számára rövid elemzéseket készítsenek, táblázatokkal, diagramokkal. A közoktatási intézmények visszajelzést kaphatnak arról, hogy végzett diákjaik mennyire vették sikerrel a munkaerőpiacra való belépés akadályait, valamint, hogy miként értékeli saját képzésüket. A fiatalok arról is tájékozódhatnak, hogyan honorál egy adott szakmát a munkaerőpiac, mely végzettségeket és kompetenciákat értékeli és hiányolja. A közpolitikai formálók számára szintén fontos információkat szolgáltat a rendszer, hiszen ezáltal lehet a képzések minőségét monitorozni, a közpénzek megtérüléséről információt szerezni, valamint a szakpolitikai döntés-előkészítési folyamatban az adatokat felhasználni.

24 http://www.kepzesevolucioja.hu/index.php/component/docman/doc_download/244-tanulmany

25 Új elnevezése Nemzeti Munkaügyi Hivatal Szakképzési és Felnőttképzési Főigazgatósága

26 <http://www.kormany.hu/download/8/do/40000/Magyar%20K%C3%B6zigazgat%C3%A1s-fejleszt%C3%A9si%20Program.pdf>

Pályakövetési rendszer a felsőoktatásban

Diplomás pályakövetési előzmények Magyarországon

A Diplomás Pályakövetési Rendszer (DPR) tulajdonképpen egyszerre intézményi pályakövetés és országos nagyrendszer, sajátos hibrid megoldás. Ennek indítása előtt a projektgazda Educatio Kht. munkatársai összegyűjtötték az eddig hazánkban lezajlott pályakövetési vonatkozású vizsgálatokat.²⁷ Az egyik kiemelkedő előzmény a Budapesti Corvinus Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékének a Fiatal Diplomások Munkaerőpiaci Életpálya Vizsgálata²⁸ (FIDÉV), amely két kiválasztott kohorsz többszöri megkérdezésén alapult.

A DPR felállítása előtt felkeresték a hazai egyetemeket, hogy információt szerezzenek tőlük akkori pályakövetési gyakorlatukról, valamint arról, hogy milyen elvárásaik vannak a nemzeti diplomás pályakövetési rendszerrel kapcsolatban.²⁹ A megkérdezett 40 intézmény közül 32 válaszolta, hogy folytatnak pályakövetési vizsgálatokat, tehát a felsőoktatásban az intézményi pályakövetés nagyobb múltra tekint vissza, mint a szakképzésben. A legtöbb esetben a karrierirodák feladataként jelölték meg a pályakövetést, azonban több intézmény esetében a diáktanácsadók, diákcentrumok, vagy kutatócsoportok foglalkoznak a kérdéssel.

A módszertanokat tekintve a leggyakrabban online vagy postai úton eljuttatott kérdőívekkel keresték meg a volt hallgatókat. A válaszadási arányok 11-40% között mozogtak. Fontos kérdés volt a célcsoport pontos definiálása, pl. hogy csak nappalisokat, vagy más képzési formában tanulókat is megkérdezzenek-e. Az intézmények egy része az adott év végzettjeit keresi meg, másik része több év diplomásait. A legtöbb intézményben nem alkalmaztak „részegítést”, néhol kísérő rektori/dékáni levelet, emlékeztető e-mailt küldtek, vagy telefonon emlékeztettek a kitöltésre. Volt, ahol ajándéksorsolással igyekeztek magasabb válaszarányt elérni, vagy csak a legfontosabb infókat kérdezték, máshol nagyon hosszú kérdőívvel keresték fel a volt hallgatókat. A pályakövetők fele hozta nyilvánosságra az adatokat.

A Diplomás Pályakövetési Rendszer (DPR)³⁰

A DPR kialakítására a TÁMOP (A felsőoktatási szolgáltatások rendszerszintű fejlesztése) 4.1.3-as programjában került sor. A programot az Educatio Kht. vezeti. A legfőbb cél az intézményi pályakövetési rendszerek szakmai segítése, valamint az országos pályakövetési rendszer felállítása. A fejlesztés az elképzelések szerint lehetővé teszi majd a felsőoktatási

27 http://www.felvi.hu/diploman_tul/szakmai_tamogatas/hazai_dpr/hazai_palyakovetesi_kutatasok

28 <http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/felsooktatas-gazdasag/fiatal-diplomasok>

29 http://www.felvi.hu/diploman_tul/szakmai_tamogatas/hazai_dpr/hazai_palyakovetesi_gyakorlatok_gyorsjelentes_ illetve http://www.felvi.hu/images/pub_bin/dload/DPR_1/DPR_hazai_gyakorlat.pdf

30 http://www.felvi.hu/felsooktatasimuhely/avir/kozponti_adattar/projekt_bemutato/diplomas_palyakoveto_rendszer

intézmények kibocsátásának összehasonlítását, ezen keresztül minőségi fejlesztésükhöz, versenyképességük javításához járul hozzá.

Az intézményi DPR vizsgálatok 2010-ben indultak útjukra, az Educatio Kht. ezek létrehozását pályakövetési kézikönyv³¹ kiadásával, esettanulmányok, külföldi példák bemutatásával,³² konferenciákkal³³ segítette. Az egyes egyetemek, főiskolák a „saját módszereikkel, hagyományaiknak megfelelően, adatokat gyűjtenek és működtetnek alumni, illetve pályakövető információs rendszereket, szolgáltatásokat. A pályázati úton támogatott (fejlesztendő vagy kiépítendő) intézményi rendszereknek a kiemelt program által kidolgozott követelményeknek kell megfelelniük.”³⁴

A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy elkészült egy pályakövetési kérdőív,³⁵ amelyet az intézmények kiegészíthettek saját kérdőív blokkjaikkal, ezek után a saját maguk által meghatározott módszerrel (papiros vagy online, esetleges telefonos rásegítéssel), meghatározott mintavétellel veszik fel az adatokat. Az adatok összehasonlíthatók lesznek az országos szinten évente felvételre kerülő vizsgálatok eredményeivel.

A projekt célja továbbá a járulékfizetési adatbázis, a munkanélküli adatbázis és a Felsőoktatási Információs Rendszer adatbázisa anonim összekapcsolásával egy új adatbázis létrehozása, amely rendszeresen lekért adatokkal a diplomások pályautjának főbb adatait képes tárolni. A végzetek döntő hányada ugyanis munkavállaló vagy munkanélküli lesz, vagy továbbtanul. Hasonló logika érvényesül itt is, mint a szakképzési pályakövető adatbázis létrehozásánál, és itt is jogszabályok módosítására van szükség a rendszer felállítása előtt.³⁶

MAGYARORSZÁGI INTÉZMÉNYI SZINTŰ PÁLYAKÖVETÉSI TAPASZTALATOK

Intézmény és TISZK szintű pályakövetésekről kérdőíves és interjú módszerrel gyűjtöttünk adatokat, illetve ellátogattunk számos intézmény honlapjára. Különösen azokéra, akik beszámoltak valamilyen pályakövetési tevékenységről. Viszonylag friss területi szintű pályakövetésről nem szereztünk tudomást, csupán legalább 10 éves, pillanatfelvétel típusú vizsgálatokról (Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén és Győr-Moson-Sopron megyékben). Ezek alapján valószínűsíthető, hogy egy-egy térségre irányuló vizsgálatok csak szórványosan folytak, nyilván elsősorban a közigazgatás szabadon elkölthető forrásainak folyamatos zsugorodása, valamint a megyei irányítási szint eljelentéktelenedése miatt, hiszen információhiányt amúgy a nagyvárosokban és a megyéknél is jeleztek. Az intézményi szinten azonban az idők során – részben alighanem külső, szabályozási kényszerek miatt – növekvő aktivitásról értesülhettünk.

31 http://www.felvi.hu/diploman_tul/ebook/!DPR_ebook/dpr.e-book.html#ebook:menuItem_120

32 http://www.felvi.hu/diploman_tul/szakmai_tamogatas/dpr_tudastar

33 http://www.felvi.hu/diploman_tul/szakmai_tamogatas/rendezvenyek

34 http://www.felvi.hu/diploman_tul/szakmai_tamogatas/hazai_dpr/kozponti_diplomas_palyakoveto_rendszer

35 http://www.felvi.hu/diploman_tul/szakmai_tamogatas/online_kerdoivek/online_lerdoivek_vegleges

36 Lásd pl. http://www.felvi.hu/pub/bin/dload/diplomas_kutatas2010/DPR_diplomas_kutatasi_jelentes.pdf

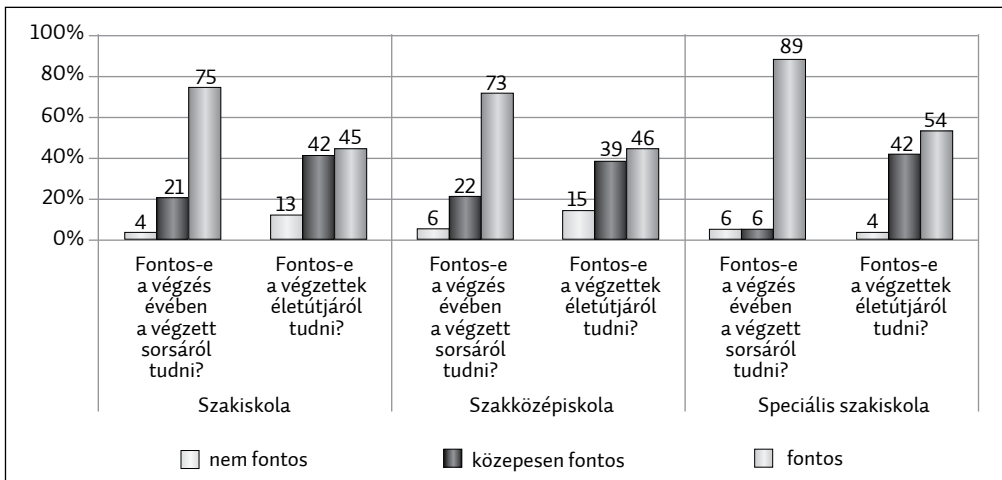
Intézményi kérdőíves felmérés a pályakövetésről

2009 novemberében egy kétoldalas kérdőívet küldtünk el postai úton valamennyi hazai középfokú szakképző intézménybe. Ebben egyéb aktuális szakpolitikai témák – TISZK-ek, megemelt tankötelezettségi korhatár, hiányszakmák stb. – mellett arról is érdeklődtünk, hogy nyomon követik-e végzettjeik sorsát, mennyire tartják fontosnak, hogy korábbi diákjaik sorsáról tájékozottak legyenek, vannak-e kezdeményezések TISZK-szintű pályakövetésre. Végül arra kértük az intézmények vezetőit, becsüeljék meg a megelőző tanévben (2008 nyarán) végzett diákjaik jelenlegi munkaerő-piaci státuszát. 288 szakközépiskolai, 188 szakiskolai és 54 speciális szakiskolai kérdőívet kaptunk vissza, a megkérdezettek rendre 28, 28, illetve 34%-ától.

Ugyanezeknek a kérdéseknek egy része azonos megfogalmazásban szerepelt egy 7 évvel korábbi, a 2002/2003-as tanévben lebonyolított szakiskolai felmérésben is,³⁷ a végzett diákok sorsáról való ismereteket firtató kérdés pedig egy 2005-ös Tolna megyei vizsgálatban.³⁸ Így bizonyos időbeli összehasonlításra is vállalkozhatunk.

A pályakövetés, a végzettek életútjának követése nagyon fontos kérdés az intézményvezetők számára. Lényegesnek tartják, hogy információval rendelkezzenek a volt tanulók pályájáról (1. ábra).

1. ÁBRA: A pályakövetés fontossága (2009)³⁹

³⁷ Szakiskolai felmérés, Országos Közoktatási Intézet, kutatásvezető: Mártonfi György

³⁸ Mártonfi György: *A szakképzés Tolna megyében. Helyzetkép és javaslatok, 2005, kézirat*

³⁹ A feltett kérdés ez volt: Mennyire volna fontos, hogy a végzettek sorsáról átfogó vagy részletes képpel rendelkezzen az iskola?

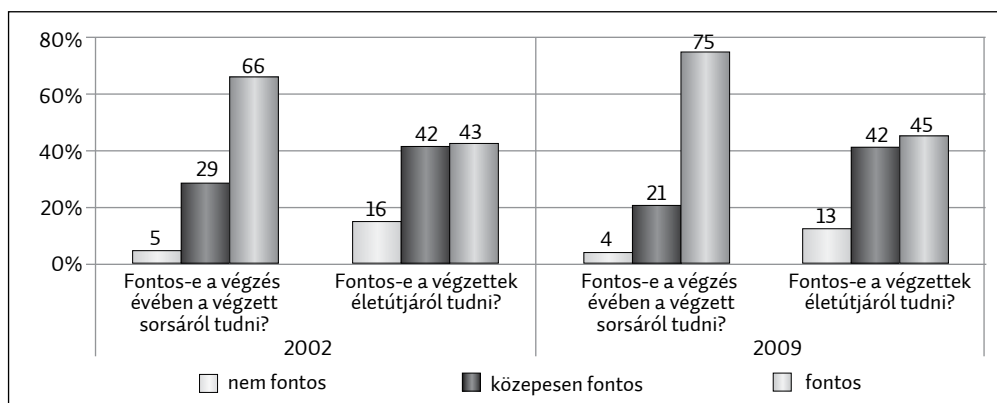
a.) Az adott intézmény végzettjeinek sorsáról a végzés évében.

b.) Az adott intézmény végzettjeiről és életútjáról, jelenlegi sorsáról. Válaszlehetőségek: Egyáltalán nem – Kicsit – Közepesen – Nagyon – Elengedhetetlen. A két első és két utolsó választ összevontuk az ábrán.

Látható, hogy háromnegyedük tartja fontosnak – több mint egyötödük egyenesen elengedhetetlenül fontosnak – tudni arról, hogy a végzés évében merre indultak tovább a végzettek. Az intézményvezetőknek mintegy a fele még a rendszeres információszerzést, a tényleges pályakövetést is fontosnak tartaná, de a többiek is általában közepesen fontosnak – azaz egyáltalán nem mellékesnek – gondolják, hogy rendelkezzenek ilyen tájékozottsággal. Ebből arra következtethetünk, hogy a feltételek megléte esetén az intézmények döntő hányadában meg volna a belső motiváció arra, hogy iskolai szintű pályakövetést végezzenek, hiszen annak eredménye a vezetés számára fontos.

A 2002-es és 2009-es szakiskolai adatok összehasonlítása alapján úgy tűnik, hogy az elmúlt évek során az iskolák számára némiképp talán megnőtt a jelentősége annak, hogy végzettjeikről adatot, információt szerezzenek, de alapjában véve egy tartós prioritásról van szó (2. ábra). Nem új keletű tehát ez az igény, és nem is egyszerűen a szakpolitika felől érkező – amúgy létező – nyomásnak tudható be mindez. Az igényes, színvonalas pedagógiai vezető munka előfeltételéről van szó a legilletékesebbek szerint is.

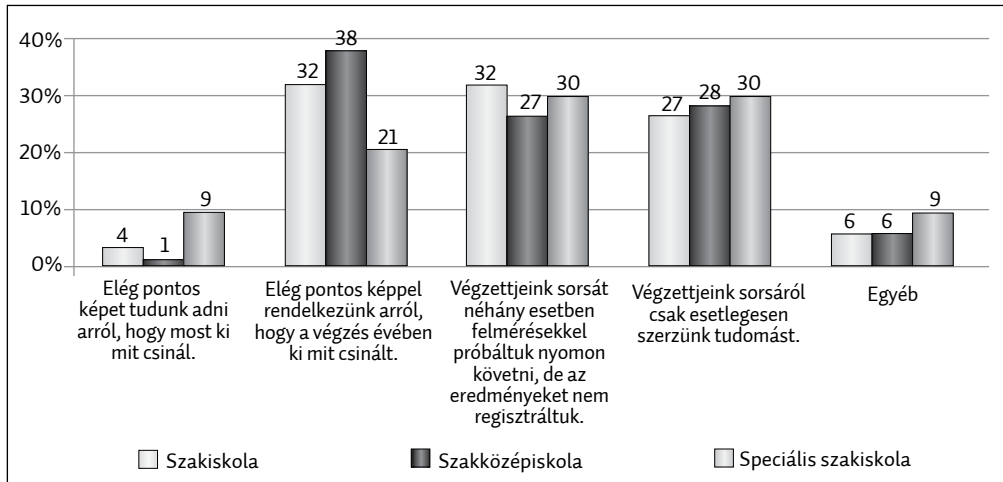
2. ÁBRA: A pályakövetés fontossága 2002-ben és 2009-ben⁴⁰

Az iskolavezetőktől megkérdeztük, hogy ténylegesen milyen szintű ismeretekkel rendelkeznek a végzettjeikről. Az iskolák közül csak egészen kevesen jelezték, hogy elég pontos képpel rendelkezik arról, hogy melyik korábbi tanulójuk éppen mivel foglalkozik (3. ábra). Utóbbi interjúkból az derült ki, hogy ezekben az iskolákban is csak elnagyolt, általában nem szisztematikusan dokumentált tudásról van szó. A szakképző intézmények mintegy harmada van képben arról, hogy a végzés évében végzettjeik merre folytatták útjukat. Az interjúk alapján a dokumentálás itt is esetleges, az iskola belső nyilvánossága számára általában nem hozzáférhető. A többi iskolának nagyjából a fele tett korábban szórványos kísérletet volt tanulóik későbbi sorsának a megismerésére, a többiek – mindhárom iskolatípusban a visszajelzést adó iskolák negyede-harmada – végzettjeik sorsáról csak esetlegesen szerzett tudomást.

⁴⁰ A feltett kérdést lásd az 1. ábra alatt.

3. ÁBRA: Az iskola ismeretei korábbi végzettjeikről (2009)⁴¹

Érdekes, hogy viszonylag csekély mértékben különbözik a pályakövetés fontosságának megítélése annak függvényében, hogy az intézmények informálódnak-e volt diákjaik pályautjáról. Akik „elég pontos képpel” rendelkeznek erről, azoknak a fontosságot firtató kérdésre adott válaszaik átlaga 3,98 volt az 1–5 skálán (összességében a 4-es érték a „nagyon fontos”). Ettől érdemben nem marad el (3,93) azon intézmények válaszaik átlaga, amelyek néhány esetben próbálkoztak helyi felmérésekkel. Ami igazán meglepő, hogy a többi iskolavezető válaszaik átlaga (3,57) nagyjából félúton van a „közepesen fontos” és a „nagyon fontos” válasz között. Tehát azon intézményvezetők is elég nagy fontosságot tulajdonítanak a végzetek sorsáról való tájékozódásnak, akiknek intézményeiben ilyen próbálkozások még egyáltalán nem voltak. Ez is arra utal, hogy nyitott kapukat döngtet, aki intézményi pályakövetésre próbálja rávenni az intézményeket, feltéve, hogy annak feltételei (módszertani, humán erőforrás, némi pénz) rendelkezésre állnak.

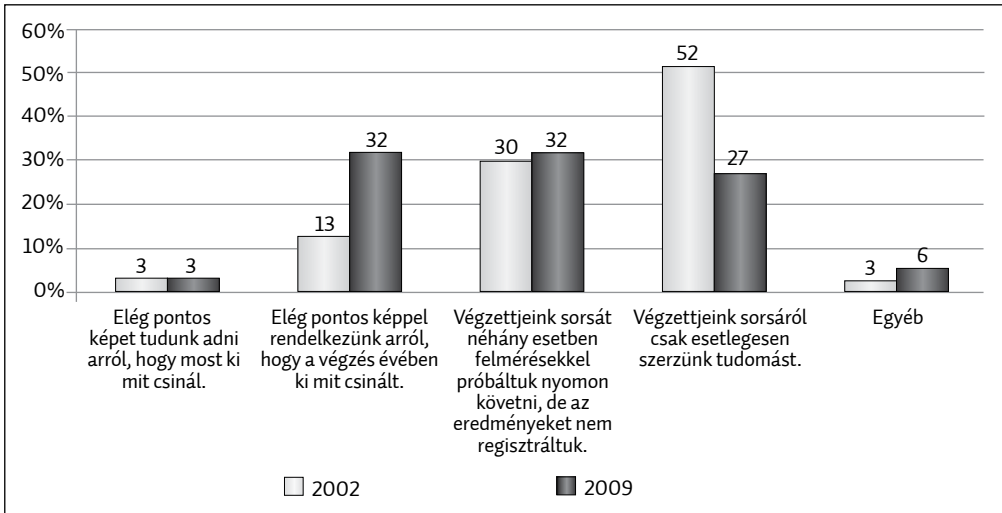
A 2002-es, valamint a 2009-es szakiskolai adatok összehasonlításából az derül ki, hogy az egyes intézmények szempontjából nem csak a megszerezhető információ fontossága nőtt némiképp, de az általuk beszerzett adatok aránya is. A diagramon láthatjuk (4. ábra),

41 A feltett kérdés ez volt: Melyik állítás áll legközelebb az igazsághoz az Önök iskolájára?

- 1 – Szakiskolát végzettjeink sorsát évek óta nyomon követjük és dokumentáljuk. Elég pontos képet tudunk adni arról, hogy most ki mit csinál.
- 2 – Végzettjeink sorsát a végzés évében nyomon követjük és dokumentáljuk. Elég pontos képpel rendelkezünk arról, hogy a végzés évében ki mit csinált.
- 3 – Végzettjeink sorsát néhány esetben felmérésekkel próbáltuk nyomon követni, de az eredményeket nem regisztráltuk.
- 4 – Végzettjeink sorsáról csak esetlegesen szerzünk tudomást, ha visszajelzik, ha találkozunk velük.
- 5 – Egyéb

hogy míg 2002-es felmérésünk során a végzés évében az iskolák csak alig minden hatodik vezetője volt tisztában azzal, hogy volt diákjaik mit csináltak, 2009-ben már az intézmények harmadának volt elég pontos képe erről.

4. ÁBRA: Az iskola ismeretei korábbi végzettjeikről 2002-ben és 2009-ben⁴²

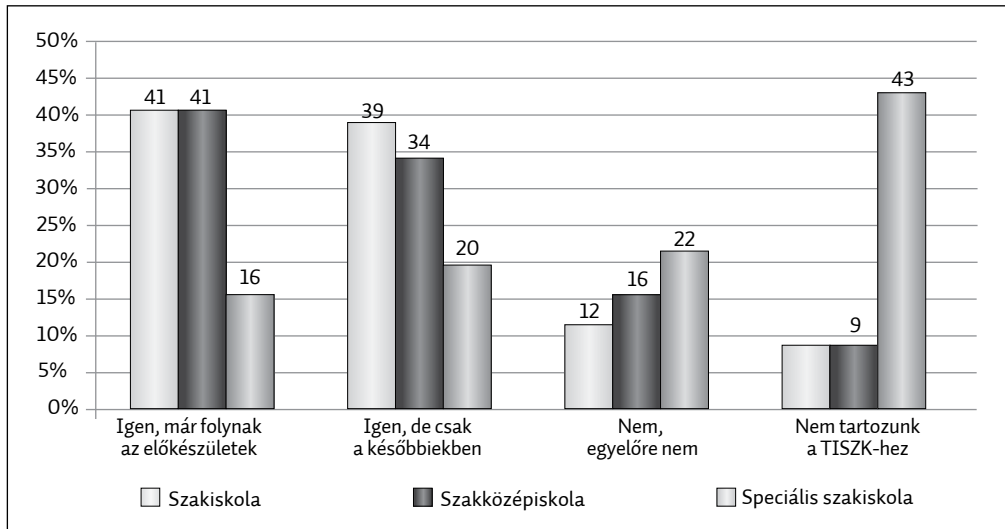

A szakképző iskolák döntő többsége, még a speciális szakiskoláknak is nagyobbik fele 2008-2009 óta valamely Térségi Integrált Szakképző Központ (TISZK) tartozik. A TISZK-ekkel szemben van egy – jogilag nem egységesen értelmezett – elvárás, hogy pályakövetést működtessenek, ez a szakképzési hozzájárulás fogadásának előfeltétele. A TÁMOP-projektek – amelyekre a legtöbb TISZK sikerrel pályázott – nagy része is tartalmaz pályakövetési alprojektet. Az iskolavezetőket ezért arról is kérdeztük, hogy abban a térségi szakképző központban, amelyhez tartoznak, terveznek-e pályakövetési modult.

A szakiskolák és szakközépiskolák kétötöde jelezte, hogy már folynak a pályakövetési rendszerrel kapcsolatos előkészületek, ez az arány a speciális szakiskolák – amelyeknek csak kevesebb mint fele működik TISZK keretein belül – esetében 16%. A szakiskolák kétötöde, a szakközépiskolák harmada, a speciális szakiskolák ötöde tartozik olyan TISZK-hez, ahol a későbbiekben tervezik elindítani a pályakövetési rendszert. A szakiskolák tizede, a szakközépiskolák hetede, a speciális szakiskolák ötöde válaszolta, hogy a TISZK-ben egyelőre nem terveznek pályakövetést beindítani (5. ábra). Ez is jelzi, hogy a jogszabály értelmezése nem egységes, és többen csak az országos rendszerrel való együttműködést tekintik kötelezettségüknek.

42 A feltett kérdést lásd a 3. ábra alatt.

5. ÁBRA: TISZK szintű pályakövetési tervek 2009-ben

Az intézményvezetők becslése a diákok végzés utáni sorsáról

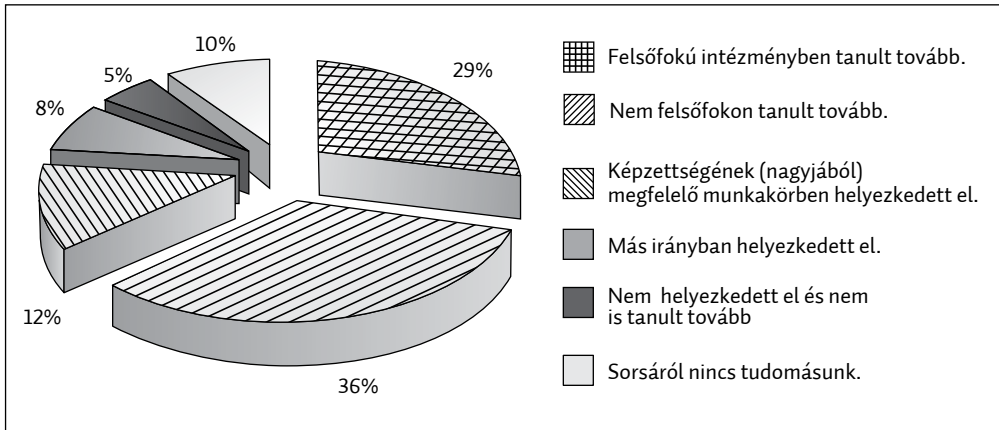
A 2009-es kérdőívben feltettük azt a kérdést az intézményvezetőknek, hogy mit gondolnak, merre haladtak tovább az előző évben végzett diákjaik? Nem az intézmény pályakövetési gyakorlatának adataira kérdeztünk rá, hanem saját (akár informális úton szerzett, „hallgatólagos”) tudásukra. Arra kértük őket, hogy adjanak becslést az egyes továbbtanulási, elhelyezkedési arányokra. Ez a próbálkozásunk azon alapult, hogy ugyan nagyon sok mindent nem tudunk pontosan mérni a világban – elsősorban a pontos (szociológia, mérnöki stb.) mérések nagyon magas költsége miatt –, de a szakértői becslések – ha jó szakértőknek jó kérdéseket teszünk fel – megbízható pontossággal adnak eredményt. (Egy korábbi, 2005-ös Tolna megyei vizsgálatunkban már kipróbáltuk ezt a kérdést, és akkor jól működött.) Ez alatt azt értjük, hogy szinte mindenki kitöltötte az adott kérdést, és csupán a diákok negyedének-harmadának sorsáról nem tudtak beszámolni a megkérdezettek. Mostani vizsgálatunkban ez az arány még jóval kisebb, amit annak tulajdonítunk, hogy a diákok végzés utáni sorsának, ha nem is szigorú követése, de figyelemmel kísérése egyre jobban előtérbe került.

Szakközépiskola

Ezek szerint a szakközépiskolában az adott évben érettségizettek közül átlagosan minden harmadik fiatal tanul tovább felsőfokon, ennél valamivel többen pedig nem felsőfokú intézményben folytatnak további tanulmányokat (6. ábra). A tanulók kicsit több mint egy tizede a szakközépiskolai szakiránynak nagyjából megfelelő munkakörben, valamivel kevesebb, mint tizedük más irányban helyezkedett el, tehát minden ötödik szakközépiskolai

érettségizett munkát vállal OKJ-s szakképzettség nélkül is. Sokan persze csak ideiglenesen, készülve az újabb felvételre. Minden huszadik diák az intézményvezetők szerint nem tudott elhelyezkedni és nem is tanult tovább.

6. ÁBRA: Szakközépiskolai intézményvezetők becslése korábbi végzettjeik sorsáról (%) (2009)

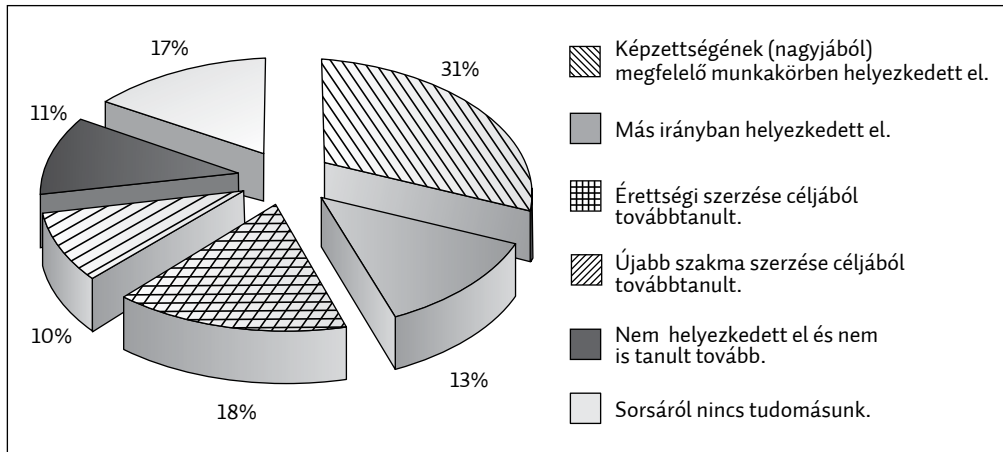

Szakiskola

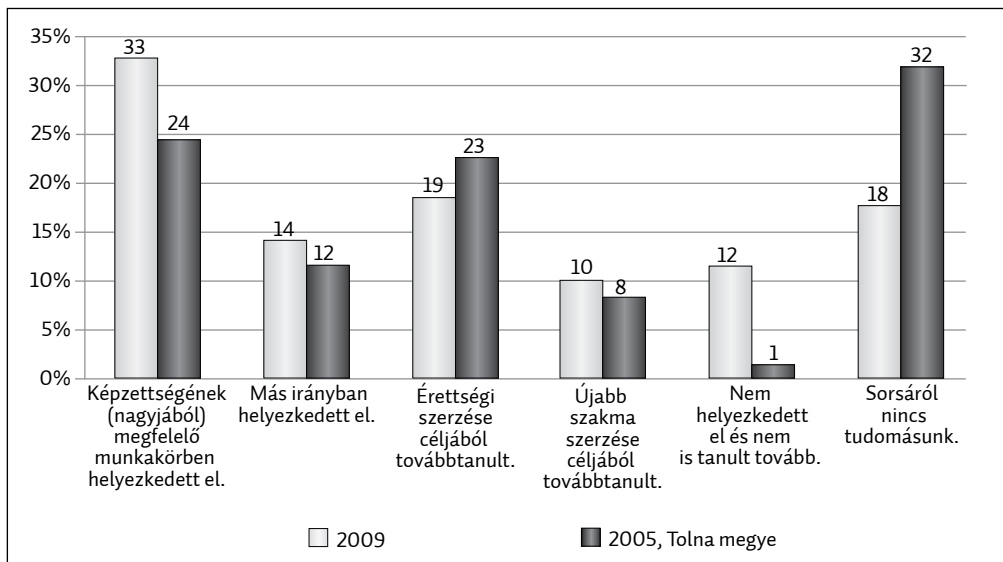
A szakiskolai tanulók további útjára vonatkozó becslések szerint (7. ábra) a végzetek mintegy 44%-a helyezkedett el. A szakképzettségének (nagyjából) megfelelő munkavállalás aránya 31%. A további tanulmányokat folytatók aránya a felmérés szerint 28%, a továbbtanulók nagyobbik hányada az érettségi megszerzéséért, mintegy harmada pedig egy újabb szakképesítésért folytatja tanulmányait. Ezek az értékek nagyon hasonlítanak a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézetének (MKIK GVI) az utóbbi években évenként végzett felmérései eredményeihez.⁴³ Az egyetlen jelentősebb eltérés, hogy a GVI 2009-ben 20%-os munkanélküli arányt mért a végzett szakmunkások között 9 hónappal végzés után, míg az igazgatói becslések ennél jóval optimistábbak, 5%-ról szólnak, még a „sorsáról nincsen tudomásunk” kategóriával együtt is csak 15%-ot tesznek ki. Az értékek ilyen fokú hasonlósága a továbbtanulás és munkába állás vonatkozásában visszaigazolja a becslések kérésének – mint működő módszernek – a helyességét. További fontos szempont, hogy a két felmérés költségigénye között sokszoros a különbség. A szakértői becslések a pontos szociológiai méréseknél mindig nagyságrendekkel olcsóbbak.

43 A tanulmányok letölthetők az MKIK GVI honlapjáról, <http://www.gvi.hu/>

7. ÁBRA: Szakiskolai intézményvezetők becslése korábbi végzettjeik sorsáról (%) (2009)

8. ÁBRA: Szakiskolai intézményvezetők becsléseinek összehasonlítása (%) (2005 Tolna megye; 2009)

Ennél a kérdésnél módunk volt a 2005-ös Tolna megyei vizsgálat adataival való összevetésre (8. ábra). Itt természetesen óvatosan kell kezelni az adatokat, különösen Tolna megye speciális munkaerő-piaci helyzete miatt. A becslések azt mutatják, hogy az elhelyezkedés – különösen a szakképzettségnek megfelelő elhelyezkedés – aránya 2009-ben magasabb lehetett országosan, mint 2005-ben Tolna megyében, kisebb viszont a továbbtanulás mér-

téke mind újabb szakmáért, mind érettségi megszerzéséért. Ugyanakkor magasabb volt a „sorsáról nincsen tudomásunk” kategória, mert valószínűleg a munkát nem találókat is ide sorolták a vezetők (esetleg nem tudva, de remélve, hogy sokan találtak munkát), és elképzelhető, hogy a távolabbi településeken dolgozók és továbbtanulók egy része is ebbe a kategóriába került.

Intézményi pályakövetési tapasztalatok (interjú vizsgálat)

Iskolai pályakövetések

Kutatásunk során összesen 41 intézményben érdeklődtünk a pályakövetési törekvésekről. Ezen intézmények háromnegyedében vagy működik már néhány éve valamilyen formája a diákok követésének, vagy rövid időn belül elindítják saját követési rendszerüket. Az alábbiakban bemutatjuk, hogy milyen módszerekkel igyekeztek, igyekeznek az iskolák információt gyűjteni a végzettjeikről, és néhány esetben azt is, hogy milyen eredményre vezettek ezek a módszerek.

A pályakövetés iskolai szinten több célt szolgálhat. Egyrészt az intézményvezetést, valamint a pedagógusokat informálhatja arról, hogy diákjaik mennyire sikeresen vették az iskola-munka közötti átmenet akadályait, illetve, hogy a megszerzett tudásuk elegendő volt-e a munkahelyükön. Másrészt ehhez kapcsolódóan több intézményben említették, hogy a pályakövetési információk a képzések indítására is hatással lehetnek. A fenntartó felé, továbbá pályázati beszámolóik miatt is szükségük lehet adatokra a végzettek elhelyezkedéséről. Több iskola hasznosította a megszerzett adatokat marketingeszközként, honlapján vagy az iskolát ismertető kiadványban bemutatva az elhelyezkedési adatokat.

A beszélgetések során többször felmerült, hogy az iskolai szintű adatgyűjtésnek mindeképpen ki kell egészülnie egy magasabb szinten történő adatgyűjtéssel, vagy adataggregálással, hogy legyenek referencia pontok az egyes intézmények számára. Az iskolát pedig segíteni kell módszertani információkkal, az elemzést megkönnyítő eszközökkel, mert saját erőikkel nem képesek hatékonyan és eredményesen megbirkózni a feladattal.

Az interjúk alapján látható, hogy korábban nem voltak megfelelő standardok a pályakövetési rendszerek kialakítására, így többnyire az egyes intézmények elképzelésén, kreativitásán múlt, hogy miként tudtak megfelelő információt szerezni a végzettekről. Néhány helyen viszonylag formalizált, kötött módszerekkel gyűjtenek információt, vannak olyan intézmények is, ahol informális utakon igyekeznek elérni a volt diákokat. Az egyik igazgató szerint a megfelelő módszerek és a források hiánya okoz problémát. Korábban a felnőttképzésben is kellett pályakövetési adatokat leadni, azonban „*a papír elbír mindent, az ember ütött egyet a hasára, valamit beírt, senki nem tudta ellenőrizni*”, jelezte egy igazgató egy interjúban. Hasonló tapasztalatokat szereztünk munkaerő-piaci integrációt célzó pályázati programok értékelésekor is.

A tipikus iskolai pályakövetési eljárás az volt, hogy papír alapú, rövidebb-hosszabb kérdőívekkel keresték meg a végzeteket *levélben*. Szinte minden interjúalany arra panaszkodott, hogy nagyon alacsony – tipikusan 5-20% – volt a válaszadási hajlandóság,

így a kiértékelésnek sem volt igazán haszna. Ezek a „papíros” próbálkozások többnyire az iskolavezetés szintjéről indultak, sikertelenségük okaként egyrészt a címek változását, az intézményhez való csekély kötődést, valamint a befektetett energia és pénz alacsony hasznosulását jelölték meg. A módszer működésképtelenségéről menet közben meggyőződhetek, és ez mellékhatásként el is vette a kedvüket a további próbálkozástól, és néhol a helyi pályakövetés diszkreditálásához is hozzájárult.

Sok iskolavezető mondta, hogy az intézményi szint helyett a végzős osztály osztályfőnökének feladata, hogy korábbi diákjairól a tanév vége után információt szerezzen. Míg korábban csak az offline technikák álltak rendelkezésre, azaz csak postai úton tudták megkeresni a volt diákokat, addig manapság sokféle infokommunikációs eszközön keresztül is fel lehet venni velük a kapcsolatot. Néhány iskolában e-mailben tartják a kapcsolatot a végzettekkel, akiktől még a tanév vége előtt kérik el elektronikus elérhetőségüket. A szakvizsgát követő nyáron pedig az osztályfőnökök igyekeznek e-mailben begyűjteni a diákoktól azt, hogy hol és hogyan sikerült elhelyezkedniük.

„Ami az iskola esetében működni szokott pályakövetés kapcsán, hogy általában a diákok a végzés után rendszeresen tartják részben egymással, részben az osztályfőnökkel a kapcsolatot. A volt osztályfőnöknek van egy ilyenfajta beszámolási kötelezettsége, ő kinyomozza valamikor nyár végén, hogy mi történt a diákjaival, és ezt meg is szoktuk jelenteni az iskolának a honlapján, de utána már, hogy egy év múlva mi lett belőle vagy két év múlva, az a nyomon követés már nem működik.”

Az elektronikus információszerezés nem csak e-mailes megkeresés útján történhet, hanem a különböző közösségi oldalakon keresztül is. Így például az iWiW, a MyVip, a Facebook oldalakon létrehozott iskolai profilokon lehet információt megosztani és összegyűjteni. Ezáltal amolyan öregdiák csoport, „alumni” szervezet alapjait is le lehet fektetni.⁴⁴

[Az iskolapszichológus] „az iWiW-en és a MyVip-en listát hozott létre, ebben folyamatosan tájékoztatja a 12. és felsőbb évfolyamosokat továbbtanulással kapcsolatos információkkal. Itt tudja őket nyomon követni. Az iskola honlapján is van fórum, ezen keresztül is informálódik és tesz közzé információkat.”

Ennél valamivel informálisabb módszer az, amikor az iskola valamelyik alkalmazottja – akár a volt osztályfőnök, akár a titkárságon megbízott felelős – telefonon igyekszik elérni a volt diákot. Több intézményben jártunk, ahol komoly adatmennyiséget sikerült ezzel a módszerrel felhalmozni, amiből aztán elemzések is készülhettek. A telefonos adatgyűjtés előnye, hogy a családokat többnyire akkor is el lehet érni, ha a diák száma esetleg megváltozott, illetve ilyenkor kisebb a nem válaszolás aránya is.

A leginkább informális és legkevésbé szisztematikus adatgyűjtésnek a diákok alkalmankénti személyes megkérdezése tűnik. Több iskolában említették, hogy amikor a volt tanuló visszalátogat, akkor kérdezik meg elhelyezkedéséről, továbbtanulásáról, vagy amikor az adott településen véletlenszerűen találkoznak vele. Ugyanerre a személyes információszerezésre példa, amikor a diák a korábbi gyakorlati helyén helyezkedik el és

⁴⁴ Az alumni típusú pályakövetési rendszerek célja nem csak az információgyűjtés, hanem az információszolgáltatás is lehet: így például a továbbtanulási, vagy munkalehetőségekről is lehet értesíteni a volt diákokat.

az adott munkahelytől szerez az iskola információt a diák pályájáról. A személyes megkérdezés során begyűjtött adatok kevésbé önthetőek táblázatos formába, viszont emiatt sokrétűbb információ begyűjtésére van lehetőség: lehet érdeklődni a diákok motivációjáról, további terveiről, a képzéssel kapcsolatos reflexióikról. Az információk rögzítésére és bizonyos összegzésére azonban van mód, de erre már csak néhol kerül sor.

Az interjúink során úgy találtuk, hogy az egyszer-egyszer, véletlenszerűen elkészített pályakövetési kutatásoknak kevés hasznosítható eredménye volt, így több intézményvezető el is veszítette motivációját a kutatásokkal kapcsolatban. Azokban az intézményekben, ahol jól működő rendszerről számoltak be a megkérdezettek, jellemző, hogy kicsi, családi iskoláról beszélhetünk, ahol könnyebb számon tartani, kivel mi történt, vagy hosszabb ideje működő, szisztematikusan kidolgozott és intézményi szinten használt rendszerről van szó. Az egyik kulcsa tehát a jól működő pályakövetésnek a személyes kapcsolatok használata (osztályfőnök által), illetve a szisztematikus adatgyűjtés és az információk visszaforgatása az intézményi működésbe. Ha valamennyi szereplő – a diák is – tudja, hogy ez az iskolai élet része, egy működőképes rendszer, akkor sokkal nagyobb valószínűséggel lesz aktív annak működtetésében.

Az interjúk során felmerültek *adatvédelmi* megfontolások a gyűjtött adatokkal kapcsolatban. Egyrészt a diákok elérhetőségét a végzés előtt be kell gyűjteni, azokat tárolni kell, fontos, hogy ezekhez az iskola dolgozóinak meghatározott köre férhessen csak hozzá és az anonimitás is biztosított legyen, a beérkező adatokat csak az arra jogosultak láthassák. Az egyik igazgató szerint más szempontból is problematikus a pályakövetéshez kapcsolódó adatgyűjtés. Esetükben a TISZK is próbál adatokat gyűjteni – újabban kériktőlük a tanulók elérhetőségeit –, de úgy véli „senkinek semmi köze hozzá, hogyha én elvégzek valamit, akkor utána mit fogok csinálni. Hát most vagy elmegyek dolgozni, vagy maradok a gazdaságban oszt’ kapálom a krumplit adott esetben. Tehát én úgy érzem, hogy itt azért ebből ne akarjon már egy ilyen nagytetstvér-szindrómát kihozni a rendszer.” Az intézményekkel, az állammal szembeni bizalom mértéke erősen befolyásolja akár a helyi, akár az országos rendszer működését.

A következőkben röviden felvázoljuk négy szakképző intézmény pályakövetési erőfeszítéseit.

I. Az iskolavezetés egyik megbízott munkatársa foglalkozik a pályakövetés lebonyolításával. Ennek során április 30-ig az osztályfőnökök összegyűjtik az elérhetőségeket: név, cím, telefonszám, e-mail cím; az adatszolgáltatással és az adatvédelemmel kapcsolatban pedig tájékoztatják a diákokat.

A végzés után, szeptember 30-ig körlevelet küldenek a diákoknak, október 15-ig várják vissza a válaszokat, október 30-ig összesítik az adatokat és táblázatos formába rendezik. A kérdőívben röviden arról kérdezik a volt diákokat, hogy elhelyezkedtek-e, ha igen, idehaza vagy külföldön, illetve folytatnak-e, és ha igen, milyen intézményben további tanulmányokat. Az adatokat szakmák szerint is összegzik.

II. Az iskolában a 90-es évekre visszamenőleg rendelkeznek a diákok továbbtanulási adataival, amelyeket az 1994-ben indított statisztikai kiadvány számára gyűjtöttek össze.

„Annyira messze nem tudunk elmenni, hogy mondjuk, mi történik a volt diákjainkkal 30 éves korukban, de mivel nekünk nagyon magas a továbbtanulási arány, azt minden évben kigyűjtjük, hogy hova nyerne felvételt a tanulóink. Augusztus végén, szeptember elején mindenkit felhívunk telefonon, hogy ezeket az adatokat összegyűjtsük. Tehát, így a diákjainknak a 90%-áról tudjuk, hogy érettségi után hova kerül. Aki nem nyer felvételt, az általában itt marad nálunk a technikai évfolyamon, róluk azért tudunk, akik pedig felvételt nyerne, azoknál pedig kigyűjtjük iskolára, karra, szakra pontosan, hogy hova mennek. Tulajdonképpen ezt el lehetne nevezni a pályakövetési rendszer első elemének, aztán hogy utána ki hova kerül munkába, arról már nem nagyon vezetünk nyilvántartást.”

A kiadvány strukturálja a volt diákokról gyűjtött információt, és mivel régóta létező, hagyományosnak tekintett statisztikai füzet formájában jelenik meg, a diákok hozzászoktak, természetesnek tartják az adatszolgáltatást. Az igazgató elmondta azt is, hogy az osztálytalálkozó alkalmával mindig előveszik a füzetet, ami segít emlékezni a diáktársakkal együtt töltött éveikre.

*

III. Az intézményben minden év végén összegyűjtik a továbbtanulási terveket, valamint, hogy hány diájuk tett sikeres számítógépes (ECDL), illetve nyelvvizsgát. Az adatokból statisztikákat készítenek, amelyeket a honlapjukon is közzétesznek.

Az adatkérésre egy táblázat szolgál, amelyben jelölni lehet, hogy az adott diák milyen osztályban végzett, középfokon vagy felsőfokon tervez-e továbbtanulni, valamint, hogy rendelkezik-e a már említett vizsgák valamelyikével.

Az iskolában igyekeznek ősszel, amikor már a továbbtanulás valós adatai is kiderültek, további információt szerezni a diákoktól, de ezzel kevésbé jártak sikerrel az elmúlt években.

*

IV. Átgondolt pályakövetési struktúrát működtet az iskola. A diákok egyéni életútjával, kompetenciafejlesztésével akkor kezdenek el foglalkozni, amikor bekerülnek az iskolába. Az iskolába bekerülő diák egy komplex mérés alanya lesz. Fontosnak tartják megtudni, hogy mire motivált a diák és mire lehet alkalmas.

„Itt kezdődik el egy pályakövetési folyamat, hogy a helyét nagyon jól meg kell találnunk a gyerekeknek.” Ennek alapján egyéni fejlesztési tervet készítenek a diák számára, amely tartalmazza, hogy mely területeken szorul fejlesztésre. Ezt egészíti ki a pályaaorientációs felkészítés:

Az iskola befejezése után a diákok életútjáról *„Több csatornán keresztül érkeznek az adatok. Egyszer van az iskola általi levélben történő megkeresés, továbbá a munkaügyi központban figyelik a regisztrált munkanélkülieket, az iskolarendszer tudja jelezni a továbbtanulókat. Információval szolgál a munkaadó és az önkormányzat is, és végül a családot is megkeresik személyesen.”*

Az információk gyűjtése az egyéni átvezetési tervben történik: ez tartalmazza a karriertervet, a tanuló jövőképét, rögzítésre kerülnek az egyéni tanácsadások és esetmegbeszélések. Az adatokat később feldolgozzák, továbbhasznosítják. Az iskolai előmenetel követése által más szinten lehet a diákokkal foglalkozni: lehet például a problémák, a lemorzsolódás jeleit figyelni, és megelőző jelleggel beavatkozni a későbbi problémák elkerülése végett.

TISZK-ek pályakövetési tervei és gyakorlata

Interjúink során a TISZK-ekben eltervezett, általában fejlesztés alatt álló rendszerekről is gyűjtöttünk információkat, ami a pályakövetés egy új szintjének is tekinthető. Itt a legfőbb újdonság nemcsak az, hogy több iskola részvételével egységes pályakövető rendszer alakul, hanem, hogy a TÁMOP 2.2.3 projektjeiben jelentős források is támogatták ezek létrehozását. A legalacsonyabb összeg 3,8 millió Ft volt, de néhány helyen 10 millió forint fölött fordíthattak az ún. pályakövetési alprojektre. Nem minden TÁMOP-os projektben szerepel ez a tevékenység, de a többségében igen. Összességében tehát a TISZK-ek által erre a célra elkülönített pénzek százmilliós nagyságrendű forrást tesznek ki.

Azt, hogy a TISZK-ek pályakövetési tevékenysége nem egy átgondolt stratégia alapján eltervezett és koordinált tevékenység, nem csak a megvalósítás sokfélesége, de már a legilletékeesebbeknek, a TISZK-ek vezetőinek az „Ön mit tud arról, hogy miért került a pályakövetés a TÁMOP-projektbe?” kérdésre adott válaszai is mutatják. Illusztrációként bemutatunk néhány választ:

„Amit én tudok, az az, hogy egy pályázatíróval írtatták meg, tehát az intézmények természetes adatokat szolgáltatottak a pályázathoz. Ez egy elmélet alapon megírt pályázat. [...] Egy vázra húzták rá.”

„Ezt nem tudom. Erről a mai napig annyit tudok, hogy annak még igazán nem jelent meg a végrehajtási törvénye. De mivel ez a szakképzési támogatás elszámolásának egy nagyon fontos szempontja mind a gazdálkodó, mind az iskola részéről, ezt mi valamennyire próbáljuk kezelni.”

„Mert valaki úgy gondolta, hogy kell. Most megint egy jogszabály kimondja, hogy kell ilyen, és kimondja, hogy ezt az NSZFI-nek kell csinálni. Akkor most miért görcsölünk mi iskolák?! Azért, mert az NSZFI elbénázta és még nem tudta megcsinálni a rendszert?! Mondjuk, hogy feláll a mi rendszerünk, és követjük a pályát. Fantasztikus. Kiírjuk a honlapra. Majd fél év múlva feláll az NSZFI rendszere, és akkor álljunk át arra a rendszerre. Ez még fantasztikusabb. De hogy követjük a pályát, amikor nincs szankcionálva?! Hogy fogom én rábíni a gyereket, hogy miután ő elmegy, adjon adatokat az iskolájának, vagy éppen a TISZK-nek?!”

„A közoktatási törvény miatt. Szakképzési fejlesztési forráshoz csak az juthat, aki adatokat szolgáltat. Ugyan az állam nem tartotta be a kötelezettségét, hogy kialakítja a rendszert, de követel. Csak a törvény miatt került be a projektbe a pályakövetés.”

„Azt tudom, hogy azért került bele, mert elbeszél egymás mellett az iskola és a gazdaság. Ezt az ellentmondást lesz hivatott kiküszöbölni a pályakövetési rendszer. Itt nincs pardon, ha kimutatom, hogy hány gyerek helyezkedett el mely szakmákban, az egyértelmű és megkérdőjelezhetetlen lesz.”

Egyértelmű, hogy a pályakövetésbe a döntő többség nem saját szándékból, hanem külső elvárás vagy kényszer (ahol a szakképzési hozzájárulás fogadásának előfeltételeként értelmezik) miatt vágott bele. A TISZK-ek között pályázatírásnál koordináció még nem volt, de a TISZK-ek network-je elég jól működik, egymástól érdeklődtek, hogy mások hogyan csinálják. Már az első elképzelések is divergáltak. Több helyen nem is volt elképzelés, csak tanácsstalanság, és a közbeszerzés nyertese formálta meg a rendszert. Volt, ahol a közbeszerzés nyertesét egy belső szakmai team instruálta a tartalom és struktúra kialakítására. Belső kezdeményezésre és kivitelezésre van példa, de ez ritkább. Néhány illusztráció a vezetői interjúkból:

„A legelső elképzelésünk az volt, hogy nem tudjuk, hogy mi ez, és hogy nem tudjuk, hogyan lehetne ezt működtetni.”

„Az vezérelt minket, hogy a végzett diákokról pontos információknak legyen. [...] Ez végül is már megoldaná az RFKB feladatát is, tehát ezért is felesleges az RFKB.”

„... majd akkor kerül kidolgozásra a saját rendszer, hogyha majd az NSZFI is kidolgozza, majd az fog támogatást nyújtani, mintát szolgáltatni az itteni kialakításhoz. Addig nem csinálunk semmit, mert az úgylis csak a költségeket növelné.”

„Nem voltak különösebb alternatívák. A vállalkozó az elméletileg létező egyetlen úthoz igazodott, aminek már több TISZK-ben is megvan a leírása. Tehát, hogy ez alapvetően egy interaktív informatikai felület kell legyen.”

„Nem volt közbeszerzés... A két pályaaorientációs munkatársunk dolgozta ki, hogy hogyan is működtessük ezt az egészet, és ez elfogadott lett. Az iskolák örültek, hogy ez meglesz TISZK szinten, és nekik nem kell ezzel külön foglalkozni. [...] ez egy belső rendszer. Nem is vásároltunk rá szoftvert ...”

A megvalósulás is divergált. Van, ahol nem használnak szoftvert, van, ahol egy informatikai felület maga a pályakövetési rendszer, amely akkor lesz feltöltve, ha a diákok adatot szolgáltatnak. Van, ahol a TISZK munkatársai végzik a munkát, máshol az iskolákra bízják, és a TISZK-ben csak összesítik a beérkezett adatokat. Több vezető is szkeptikus volt a pályakövetési rendszerek működésével kapcsolatban. Részint a válaszolási hajlandóság, részint a rendszer működtetéséhez szükséges erőforrások biztosítása, illetve a szakértelem megléte, biztosítása miatt. Pedig TISZK szinten megbízni valakit, aki figyelemmel kíséri az adatok beérkezését, valamint az összes iskolának elkészíti a pályakövetési jelentését, lényegesen költséghatékonyabb megoldásnak tűnik, mint minden egyes intézményben megbízni valakit ezzel a feladattal.

„Nagyon drága, szép, gyönyörű szoftverünk van. Fenn van a TISZK honlapján, be lehet lépni, ki lehet tölteni. De hogy ezt ki fogja kitölteni, meg egyáltalán hányan, meg hogy lesz-e energiánk arra, hogy utánamenjünk, hogy az az iskola hogy, s mint... Mert, ha csak egy iskoláról van szó, akkor az az iskola megteszi. De így TISZK szinten már rettentő nehézkes 16 felé könyörögni.”

„Nem fűzünk hozzá sok reményt, mert ismerjük a tanulóinkat. Nem hisszük, hogy jelentkezni fognak.”

„ha hajlandó... mindenféle kecsgetető dolgot ajánlunk nekik... Ha ezt kitöltöd, akkor ezt küldünk, meg azt küldünk... mindenki ajándékot kap, aki visszaküldi. Ehhez azonban viszonylag gazdag TISZK-nek kell lenni.”

„És itt jön a kérdés, hogy ki fogja gondozni. Nyilván a munkaszervezet nem rendelkezik ilyen szakemberekkel. Van az igazgató, szakmai igazgató, pénzügyes, és ezzel kifújít. [...] Elméletileg a TISZK munkaszervezete kiegészült volna még 2-3 szakemberrel, pl. mérési/pályaorientációs szakember, de sajnos a jelenlegi anyagi kondíciók mellett nem tudjuk megvalósítani.”

A TISZK-ek között is találkoztunk olyannal, amelyik az alumni megközelítést preferálta.

„Ez a rendszer lehetőséget biztosít a tanulónak, hogy ebbe a rendszerbe bejelentkezve a szakképzés megszerzése során is tartsák egymással a kapcsolatot, hírt kapjanak az intézményről. Mint egy öregdiák-rendszer. szeptemberben kezdi meg a próbaműködését, akkor egy teljes évük lesz a végzősöknek is, hogy megszokják, megismerjék és megszeressék. [...] Legyen mögötte egy tartalom, és ennek a tartalomnak a szolgáltatója ne a TISZK legyen, hanem legyenek a diákok. Én ezt találtam ki, és ezért kerül bevezetésre szeptembertől”.

Több TISZK esetében a pályakövetési rendszer kialakítása összekapcsolódik a szervezeti irányítási rendszer beindításával, ezért is dominál az informatikai megközelítés. A TISZK szintű adatgyűjtéssel kapcsolatban felmerült az az aggály is, hogy az iskolának is nehézkesen jeleztek vissza korábban a volt diákok, a TISZK-hez még kevésbé kötődnek. Így amennyiben a TISZK-től érkezik a megkeresés, még kisebb az esélye a válaszolásnak. „Volt felmérés, 400 kérdőívből kb. 10 db érkezett vissza. Még ott is kicsi a visszajelzés aránya, ahol párhuzamos megkeresés zajlik (email, telefon)”.

Ez a megoldás az öregdiák rendszerekre épít, kérdés azonban, hogy a Web 2.0-es közösségi oldalak terjedésével és egyre szélesebb körű térnyerésével fel tudják-e majd venni a versenyt a TISZK-ek, iskolák által fejlesztett alumni oldalak.

És hogy mi haszna lesz az egésznek? „Végül is, ezzel az RFKB feladatát tudjuk elvégezni... RFKB nélkül!”

Egy TISZK pályakövetési tervezete

Ebben az átgondolt, koncepciózus megoldásban a TISZK-ben egyrészt a diákok pályájának követését, másrészt a környék munkaadóinak megkerdezését tűzték ki célul.

A tanulói megkeresések a végzés után három időpontban zajlanak majd, a kérdőív kitöltésre egy-egy hónap áll a volt tanuló rendelkezésére, ezalatt kap egy tájékoztató, majd egy emlékeztető e-mailt/levelet (annak megfelelően, hogy korábban milyen elérhetőségét adta meg). Az első megkeresés időpontja a végzéstől számított fél év múlva esedékes; a második 18 hónap múlva, a harmadik 30/36 hónappal a végzés után.

A tanulói kérdőív főbb egységei: végzés utáni tevékenység (munkába állás, munkanélküliség, továbbtanulás, egyéb); elégedettség a képzésre vonatkozóan öt területen (alapkompenciák, idegennyelv-tanulás, info-kommunikációs eszközök használata, szakmai elméleti, illetve gyakorlati képzettség); kapott kompetenciák szükségessége, hasznossága, fontossága, valamint az esetleges hiányosságok.

A gyakorlati helyek munkaadóinak megkeresése által a TISZK információt szeretne kapni az egyes munkavállalók kompetenciáinak minőségével, mennyiségével kapcsolatban, valamint arról, hogy mennyire fontosak az egyes kompetenciák az adott szakma szempontjából. Ezenkívül a kérdőívben igyekeznek adatokat gyűjteni a vállalatok fejlesztési terveiről, különös tekintettel a kompetenciaigényekre.

Az egyes pályakövetési rendszerek kialakításánál úgy tűnik, hogy viszonylag kevés intézményben tervezik az eredményeket felhasználni az iskolai döntéshozatalban, mivel a fejlesztésekre alapvetően külső kezdeményezésre került sor. Ezért kevés intézményben találtunk igazán átgondolt, jól strukturált, hosszabb időskiban gondolkodó rendszerszerű vizsgálatról szóló elképzelést. Sok alapvető módszertani megfontolás is hiányzik az egyes rendszerek leírásában. Különösen fontos lenne komolyabb figyelmet fordítani a válaszadási hajlandóság kérdéskörére, ennek biztosítására.

Több intézményben hangzottak fel a megkérdezettek, hogy a pályakövetési struktúrák kidolgozásánál jóval nagyobb állami szerepvállalásra lett volna szükség, kellett volna egyfajta támogató szolgálat, amely a technikai, módszertani, rendszerszintű megfontolásokban segíti az intézményeket.⁴⁵

KONKLÚZIÓK, JAVASLATOK

Szakpolitika

A szakpolitika törekvései között a pályakövetés már több mint egy fél évtizede fontos prioritásnak tekinthető. Bár az eredmények lassabban jelentkeznek, mint korábban remélték, de az országos rendszerek kiépítésében is történt előrehaladás, jelentős, a tájékozódást jól szolgáló országos felmérések születtek, és a helyi pályakövetések történései is intenzívebbek, mint a 2000 utáni első évtized elején voltak. Összességében az iskolarendszerben középfokon végzettek további sorsáról, képzési és foglalkozási útjáról azonban továbbra sem rendelkezünk differenciált, a földrajzi és szakmai mobilitásra is kiterő, a szándékokat, aspirációkat is számba vevő, a hiányokat kompetencia szinten jelző, a képzésfejlesztésbe is visszacsatolható információkkal. A szakmában maradás vagy a pályaelhagyás tényén túl rendkívül fontos információk volnának az intézmény, az oktatásirányítás és -fenntartás számára a fiatalok elvárásai, karrier elképzelései, amelyek rendre rejtve maradnak, ráadásul a tipikus magatartások néhány évenként karakteresen módosulhatnak az oktatási rendszer változásai, a munkaerőpiac átrendeződései, de akár társadalmi divathullámok nyomán is. Ilyen változások voltak a közelmúltban a középiskolai, majd a felsőoktatási expanzió, az ösztöndíj intézménye vagy a válság, és fontos tényező a fizikai munka megbecsültsége, az ennek nehézségeit vállaló vagy elutasító hozzáállás dominanciája. Egyebek mellett ismeretlenek a szakmai mobilitási tervek, jövedelmi célok, vállalkozási, földrajzi mobilitási hajlandóságok, kompetenciahiányok. Különösen igaz ez a kibocsátó intézmények szintjén.

A szakpolitika sem az országos, sem az intézményi pályakövetéssel kapcsolatban nem gondolta át elég alaposan ezek lehetséges célját. Így a szereplők többségét a munkaerő-tervezés illúziója jellemzi. El kell dönteni, hogy a kommunista tervgazdaság – a diktatúra

⁴⁵ Ahogy ez például a Diplomás Pályakövetési Rendszer kidolgozása során az Educatio Kht. által meg is valósult, lásd az erről szóló fejezetet.

viszonyai között, az egyének akkori döntési szabadságfoka mellett sem működött – munkaerő-tervezési gyakorlatát kívánjuk feléleszteni, vagy egy olyan gazdaságfejlesztési eszközt kívánunk kialakítani, amely az állami és a piaci szereplők számára egyaránt megkönnyítik és megalapozottabbá teszik a mindenkori döntéseket.⁴⁶ El kell dönteni, hogy az iskolarendszerű szakképzési beiskolázásnak – amely rendszerben Magyarországon a szakmunkás képesítéseknek immár csak kevesebb, mint egyharmadát szerzik meg a jövő szakmunkásai – melyik modelljéhez közelítsünk. Az alternatívákat, a létező modelleket világosan leírja az OECD Learning for Jobs programja.⁴⁷ Ezek szerint három modell érvényesül a fejlett piacgazdaságokban, mindegyiknek vannak előnyei és hátrányai:

1. A fiatalok szabadon választhatják meg, hogy milyen képzésben vesznek részt, az oktatási kínálat ehhez igazodik, függetlenül a tényleges munkapiaci kereslettől.
2. Számos tényező – munkaadói javaslatok, munkaerő-piaci előrejelzések és a diákok preferenciái – alapján tervezik a képzési helyek volumenét.
3. A fiatalok szabadon választhatnak, de csak a munkaadók által felkínált képzési helyek közül.

Bár a harmadik modell a – legpregnansabban a német – duális modell jellemzője, azt az ezen modell felé való elmozdulást preferáló szakpolitika is tudomásul venni látszik, hogy Magyarországon a képzési helyek kínálata belátható időn belül nem a munkapiaci keresletet közvetíti, ez „csak” egy képzési hajlandóságot takar. Ezért is számol „tervezéssel”, amelynek fő letéteményesei elvileg a regionális fejlesztési és képzési bizottságok lennének.

Ezek alapján a második modell tűnhet a követendőnek, de ennek az RFKB-k jelenlegi működése, amelynek mind szakszerűsége, mind a szakképzés szereplői általi legitimitása alacsony fokú, ellentmondani látszik. Nyilvánvaló, hogy ez a modell a független szakértői szerepvállaláson és a különböző érdekek mentén dönteni kívánó szereplők érdekegyeztetésén, de legalábbis az artikulált érdekeknek a döntéshozók általi beszámításán alapszik. Mindezek az elemek egyelőre hiányoznak. Az első modell a szakképzés szereplőinek gondolkodásában csak, mint elvetendő szerepel, holott annak előnyei – a diákok legmagasabb szintű motiváltsága, a majdani munkaerő tanulékonyságának és szociális kompetenciáinak magasabb szintje – nyilvánvalóak a gazdaság számára. A pályakövetés amúgy ezen előnyökről és hátrányokról is képes visszajelzést adni.

Úgy tűnik, arra a lehetetlen feladatra szeretnék használni a pályakövetést, amire az alkalmatlan: hogy megtudják, milyen szakmából „túl nagy” vagy „túl kicsi” a kibocsátás.

⁴⁶ A jelenleg rendelkezésre álló információk alapján ilyennek tekintjük a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetében a TÁMOP - 2.3.2-09/1 keretében „Munkaerő-piaci előrejelzések készítése, szerkezetváltási folyamatok előrejelzése” címmel zajló, kiemelt projekt modellfejlesztését. <http://elorejelzes.mtaki.hu/>

⁴⁷ OECD összehasonlító elemzés a szakképzésről. http://oktataskepzes.tka.hu/upload/docs/tanulasi%20eredmenyek%20elismerese/tudastar/5-fej.oecd_elemzes_szakkepzes_mgy.pdf

Initial Comparative Report. Learning for jobs. The OECD policy review of VET, 2008. dec. 22. http://www.ond.vlaanderen.be/OBPWO/oproepen.niet-obpwo/OESO_VET-project/Bijlage%202.pdf

Ezt nagyon sok tényező befolyásolja, és megítélése a kereslet és kínálat változásain túl nézőpont (személyes és csoportérdek, földrajzi és időhorizont stb.) kérdése is, tehát nem objektív tény. Ez a helytelen kérdésfeltevés bizonyos érdekcsoportok törekvéseit tükrözi, amivel nem csak felesleges erőforrásokat pazarolhatunk el a pályakövetésben, de tényleg vihetjük az amúgy rendkívül fontos funkciókra is alkalmas pályakövetési gyakorlatot (a szakképzés gyakorlatáról nem is beszélve). Jellemző, hogy még a törvényszöveg is azt teszi a tanuló kötelességévé, hogy „az iskolában megszerzett szakképesítése hasznosulásával kapcsolatban adatot szolgáltatasson”. Tehát nem a pályájáról, foglalkoztathatóságáról, munkaerő-piaci beilleszkedéséről, hanem szakképesítése hasznosulásáról. Mintha a szakképesítés hasznosulása volna a központi kérdés, és nem egy versenyképes gazdaságot szolgáló, a munkaadók számára vonzó, önmagát a munkaerőpiacon jól eladni képes munkaerő-állomány megteremtése.

A 2011 májusában megjelentetett Magyar Munka Terv⁴⁸ sem jelent szemléleti előrelépést. A szakképzési rendszer átalakítása című fejezet néhány soros alfejezete – A pályaaorientáció megvalósítása és a pályakövetés bevezetése – is több kritikai megjegyzésre adhat alkalmat. Egyrészt nem utal a két fogalom viszonyára – miszerint a pályakövetés információval szolgálja a pályaaorientációt és tanácsadást, és persze számos további, ebben az írásban is részletezett célja lehet, míg a pályaaorientáció – mint komplex rendszer – „használja” pályakövetésből nyert információkat, és mellette számos egyéb információs forrást. A szöveg megismétli a közoktatási törvény szűkítő fogalmát, miszerint „Bevezetésre kerül a szakmatanulás hasznosulását mérő pályakövetési rendszer”. Majd ezek után explicitté teszi az eszközöz kapcsolódó munkaerő-tervezési illúziót, amikor kijelenti, hogy „Íly módon a tanulók nem szorulnak felesleges pályakorrekcióra, a megfelelő intézménybe és képzésre kerülnek”.

Mindezt a fenti kérdések megvitatásán túl, ahhoz igazodva fontos volna szakmai vitát folytatni arról, hogy milyen információkkal támogathatja a pályakövetés az egyes szinteken a döntéshozatalt, a fejlesztést, az oktatásszervezést, a szakképzés minőségének a javítását és kiemelten a pályaaorientációt, az abban résztvevő valamennyi szereplőt. Mindehhez milyen információkra volna szükség, és azt hogyan lehetne megszerezni?! Mely esetekben célszerű a monitoring jellegű pályakövetés (megítélésünk szerint az intézményi szinten majdnem mindig erről lehet szó), és mikor és hol lehet létjogosultsága és értelme értékelés jellegű pályakövető felméréseknek, esetleg hatásvizsgálatoknak. Ezen szakmai viták lefolytatása után lehet a folyamatokat eltervezni, a meglévőket módosítani.

Egy az RFKB-k döntései kapcsán elterjedt „bon mot” szerint „Excel táblákkal nem lehet társadalmat tervezni”. A kellőképpen differenciált, több dimenzióban adatokat közlő Excel táblák viszont nagyon alkalmasak lehetnek arra, hogy a különböző érdekelttségű felek tájékozódjanak, és ezen tájékozottság alapján a döntéshozatalt is szolgáló sokoldalú kommunikációt folytassanak. Ebben a gazdaság szereplői, az államigazgatás képviselői, a képző intézmények és fenntartók delegáltjai, valamint a K+F szféra személyiségei mellett az iskolahasználók – diákok és családjaik – képviselőit is vállalkozó szervezeteknek is részt kell

48 http://www.kormany.hu/download/e/a7/40000/Magyar_Munka_Terv.pdf

venniük. E nélkül csak féloldalas, alacsony legitimitású döntések meghozatala és kevésbé hatékony folyamatok finanszírozása várható, ami senkinek nem (vagy csak nagyon keveseknek) érdeke.

A kiadványban leírtakból az is világos, hogy a pályakövetés elvileg sokkal több célra lehet alkalmas, mint amire jelenleg szánják. A célok színessége, lehetséges változatosága különösen igaz a helyi szintre. Intézményi, TISZK, fenntartói vagy megyei szinten viszont egyáltalán nem áll rendelkezésre, és perspektivikusan sem fog rendelkezésre állni az a szakmai, módszertani tudás, amely eredményes pályakövetést tudna eltervezni. A helyi – továbbképzéseken képezhető – szakembereknek mindenképpen szükségük lesz olyan szolgáltatásokra, tanácsadásra, amely a helyi célokhoz kalibrált, minőségi pályakövetést eredményez. A hatékony és eredményes pályakövetés – akár intézményi, akár országos szintű, monitorozó vagy értékelő felmérésekről van szó – magas szaktudást igényel, ami nagyon szűken van jelen az országban. Kell szakmai segítség az intézményeknek, TISZK-eknek, pályakövetések lebonyolítóinak, aki a helyi igényeket olcsó (költséghatékony) módszertanokra tudja lefordítani. Fontos az országos pályakövetés és az intézményi és helyi pályakövetések egymáshoz való viszonyának átgondolása. Ahogy a kompetenciamérések esetében is hozzáfér a nyilvánosság az iskolai szintű adatokhoz, úgy – a tervek szerint – a pályakövetésnél is hozzá fog férni. De ahogy a kompetenciamérések sem elegendőek a tudásmérés területén, és intézményi szinten számos, helyben eltervezett mérést és értékelést végeznek, úgy a pályakövetésnél is ez prognosztizálható, amint ez a terület is kinövi gyermekbetegségeit. Ez azt is jelenti, hogy az országos rendszerétől nagyon különböző célok kerülhetnek fókuszba, tehát az országos pályakövetést folytató szakemberek nem láthatják el a helyi pályakövetést folytató tanácsadó-szolgáltató módszertani központ feladatát, hiszen speciális (nem helyi) érdeket képviselnek és speciális (nem helyi) módszertani tudással rendelkeznek. Konzultatív szerepük viszont elengedhetetlen a helyi pályakövetésnél is, hiszen egy fejlett pályakövetési rendszerben a helyi és az országos nagyrendszer kiegészíti és információkkal szolgálja egymást. A helyi és az országos pályakövetési rendszer optimális esetben egy bizonyos fokig integrálódhat is, amint a szakképzési és felsőoktatási, és esetleges egyéb – pl. felnőttképzési – pályakövetési rendszerek részleges integrálása is bölcs fejlesztési irány volna.

Módszertan

Azt már tudja mindenki, hogy mi nem működik. A postai úton a célcsoporthoz eljuttatott és kitöltve visszavárt kérdőívek nem sokat érnek, olykor semmit. A mobiltelefonok és az internet elterjedése az elmúlt évtizedben a célcsoport ilyen elérését is megkönnyítette, de a körbeküldött e-mailek módszere is kudarcot vallott – a válaszarány itt sem magas –, a telefonos kérdésnek pedig speciális módszertani technikái vannak, ráadásul költséges és munkaigényes. A webes felületek, közösségi oldalak lehetőségének kiaknázása éppen csak elkezdődött, de féltő, hogy ezek sem nyújtanak automatikus megoldást, csupán lehetőséget.

Különösen az osztály-, intézményi és TISZK-szintű követésnél – de akár magasabb szintűnél is – lehet ajánlatos, hogy az ne csupán a végzettekre korlátozódjon, hanem az adatbázis – megfelelő adatvédelemmel – már a tanulmányok elejétől rögzítsen adatokat az egyéni fejlődésről, tanulmányi pályáról. Amennyiben a személyre szabott fejlesztés fontos szerepet játszik egy pedagógiai programban, és ennek alapidokumentumaiként egyéni fejlesztési tervek születnek – amint egyre több helyen születnek –, akkor ezekhez adatháttér kell, amely e fejlesztési terveket, az egyén pályaeorientációját megalapozza, és a tervek megvalósulását követi, módosítását-aktualizálását előkészíti. A végzés utáni nyomon követés már csak folytatná a megkezdett munkát, egységes rendszerben mutatná meg az egyén pályáját, és elemezhetővé tenné egy pontosan meghatározott tanulói sokaság pályájának elemzését. Az információk visszacsatolhatók a pályaeorientációba és a pedagógiai program továbbfejlesztésébe. Ebbe az irányba tart a világ pedagógiája, így az ebbe az irányba megtett lépések jól kamatozhatnak a későbbiekben.

A fentiekben láthattuk, hogy nagyon sokféle helyi célt szolgálhat pályakövetés. Annak regisztrálása, hogy hányan tanulnak és dolgoznak a szakmájukban és azon kívül, csak az első lépés, és önmagában nagyon sok haszonnal nem jár. Ahogy a tematika is, a módszertani eszközök is a konkrét célokhoz kell igazodjanak, így konkrét módszertani recepttel itt nem, csupán módszertani ötlettel szolgálhatunk. Konkrétan csak annyit tudunk javasolni, hogy különösen differenciált célok esetén javasolt komplex módszertanok alkalmazása, ezek eredményesebbek lehetnek. Konkrét célokat pedig a helyi szinten illetékes vezetők, leginkább az intézmények és TISZK-ek vezetőségei, valamint a fenntartók, a helyi közigazgatás döntéshozói szabhatnak meg, bár szívesen látnánk helyi pedagógus közösségek (pl. minőségi körök) „megrendelését” is.

A „szokásos” felmérési eszközök (levélben, e-mailben kiküldött, újabban a közösségi oldalra feltett, telefonon lekérdezett kérdőívek) alkalmazását egyáltalán nem gondolnánk eleve elvetendő ötletnek, amikor egyéb lehetőségeket is felvázolunk. Ezek hogyanja is számos módszertani megfontolást igényel, amely nagyban befolyásolhatja a válaszadási hajlandóságot. A kérdőívek hossza, a kemény és puha kérdések feltevésének módja, a „vájkálo kérdések” elkerülése, a válaszra kért egyének megszólítása, válaszra motiválása, a válaszadás elutasításának nehezítése, a számukra is érdekes információk és egyéb „jutalmak” (pl. alumni és pályaeorientációs szolgáltatások) felkínálása, a kérdőívek ütemszerű, szinte várt érkezése mind befolyással lehet a felmérés sikerére. Az is sokat számít, hogyha egy fiatal már diák korában azzal szembesül, hogy időről időre megkérdezik, és az összesített eredményekről informálják. Ha látja, hogy egy bejárattott, működő módszerről van szó, az ő részvételi hajlandósága is sokkal magasabb. Úgy gondoljuk, hogy mindezek, vagy akár a beszerezni kívánt információhoz egy kívánatos minimális válaszadási arány meghatározása olyan magas szakértelmet igényelnek, amely csak központilag biztosíthatóak.

Befejezésül néhány olyan ötletet vázolunk fel, amelyek a fenti, „szokásos” felmérési eszközöktől különböznek, más megközelítéssel próbálnak információt gyűjteni a végzettekéről. Már a kiadványban is használtuk az ún. „szakértői becslés” módszerét. Ennek alapja, hogy

bizonyos szereplők – jelen esetben leginkább az osztályfőnökök és a szakoktatók, illetve néhol az intézményvezetés – elég pontos konkrét tudással rendelkeznek végzettjeikről, de akikről nem tudnak konkrétan, ott is vannak elképzeléseik a lehetséges munkaerő-piaci státuszról. Ha például egy konkrét szakma végzettjeiről szeretnénk információt gyűjteni, egy helyzetképet felvázolni, akkor ajánlható lenne az országban ennek a szakmában a szakoktatók megkérdezése, ez nagyobb szakmákban is legfeljebb 2-300 fő, kisebbekben akár csak 40-50 fő. Ők elég pontosan tudják, megbecsülik a diákok helyzetét, munkaerő-piaci sikereit, sőt bérezésükről, munkahelyi beválásukról is értékes adatokkal szolgálhatnak, válaszadási hajlandóságuk magas. Hasonlóan, az adott szakmák foglalkoztatóit is meg lehet keresni, őket a szakoktatók pontosan ismerik, rajtuk keresztül el lehet érni őket. Pontosabban megtudhatnánk például ilyen eljárással, hogy van-e hiány egy szakmában, még azt is, hogy miért van, ha van, s milyen eszközökkel csökkenthető. Egy néhány oldalas kérdőív elkészítése, célhoz juttatása (amely iskolákban oktatják ezt a szakmát) és feldolgozása igazán alacsony költségigényű vállalkozás lenne, és több információval szolgálna, mint egy „univerzális” országos felmérésnek az adott szakmára vonatkozó része.

Helyi szinten nem is a szakértői becslésnek, hanem az osztályfőnökök és szakoktatók információi rögzítésének volna nagy jövője. Ők eleinte nagyon sokat érintkeznek volt diákjaikkal, saját érdeklődésből is begyűjtik az alapinformációkat. Ezeket kellene dokumentálni, időről-időre bevinni egy fájlba. Az osztályfőnököknél további lehetőség, hogy a nagyon sok helyen 5 évenként megtartott érettségi / szakmunkás találkozóknak állandó résztvevői. Ezeken sok információhoz jutnak spontán módon is, de ezek az események is kiegészíthetők egy – akár csak egyoldalas – kérdőív kitöltésével. Ezeknek az információknak rögzítése minimális munka, nem jelent komoly többlet terhet, csupán az információ rendszeres, egységes formában történő regisztrálására kellene törekedni.

A legpontosabb információt a személyes adatkérés szolgáltatja, itt minimális a válaszmegtagadás is. A probléma, hogy ez a legdrágább módszer, mert munkaigényes dolog utánamenni a szétszéledt végzetteknek. Elképzelésünk szerint szakiskolák alsó évfolyamos, leginkább kilencedikes diákjai közül azok, akik erre vállalkoznak, egy – tulajdonképpen pályaorientációs – projektfeladat keretében felkeresnék az azonos iskolában, azonos szakirányban tanult idősebb társaikat, és egy néhány kérdésből álló vázlat alapján beszélgetnének velük. A beszélgetésről készített jegyzeteiket az azonos szakmát tanuló osztályközösség számára ismertetnék. Több ilyen prezentáció után a tanárok segítségével – strukturált vázlat alapján – megbeszelnék a diákinterjúk tanulságait, a munkaerőpiac működésének általános jellegzetességeit, az adott szakma munkakinálatát, foglalkoztatási sajátosságait, idősebb társaik tipikus szándékait, elkülönítve a lehetőségeket, az értelmes célokat és az illúziókat, minősítve az egyes döntési alternatívákat, azonosítva ezek előnyeit és hátrányait. Optimális esetben ez egy olyan projektfeladat, amely több hónapon keresztül az osztályfőnök, a társadalomismeret tanár és egy szakoktató együttműködésében valósul meg, de közülük legalább kettő részvétele feltétlenül indokolt. Természetesen itt is célszerű a megszerzett információk dokumentálása és az így nyert adatok későbbi aggregálása, elemzése.

Van három olyan TISZK, amely gyakorlatilag egy-egy megyét fed le, de több olyan megye van, amelyet 3-4 ottani TISZK szintén elég nagy pontossággal lefed. Az ötlet – amely egy-egy területen, de akár az ország egészében végzetek pályakövetésére alkalmas módszer lehet – az, hogy ugyan a végzett diákok már nem érhetőek el olcsón és könnyen, viszont fiatalabb testvéreik még jellemzően egy középfokú intézményben tanulnak. Megfordítva: a végzős diákok idősebb testvérei kevés kivétellel már végeztek középfokon. Ezért végzős diákokat lehetne megkérdezni idősebb testvéreik munkaerő-piaci státusáról, végzést követő tanulmányairól, az ezekre vonatkozó néhány döntésről, szándékról. A diákok osztálykeretben egy tanóra keretében ki tudják tölteni az idősebb testvérekre vonatkozó kérdőívet, ez igen olcsó megoldás. Akinek nincs idősebb testvére, ott a saját aspirációkról érdeklődünk nagyon hasonló szerkezetben, így a két csoport válaszai – a tervek és a valóság – egybevethetők lesznek. A minta nem tökéletes, de – statisztikusok szerint is – igen jó. A családokban a nem legfiatalabb testvéreket szinte teljeskörűen eléri (akkor nem, ha a fiatalabb testvér nem tanul, vagy egyéb okból nem tölti ki a kérdőívet), illetve ezekből arányos mintát képez. Az esetleges évisméltó vagy iker 12. évfolyamosoknál ritkán előfordulhat, hogy duplázódik egy-egy idősebb testvérré vonatkozó válasz, és az egyik – akiknek munkaerő-piaci sorsa valószínűleg nem teljesen azonos, de nagyon nem is tér el a testvérekkel is rendelkezőkével – teljesen kimaradnak. Így a végzettekről – ha nem is olyan részletességgel, mintha őket magukat kérdeznénk – ugyanolyan olcsón juthatnánk információhoz, mint a diákokról, akiknek az aspirációiról – éppen az alacsonyabb költség miatt – több felmérés is készül.